

Helsingin kaupunki

Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas

Sisällys

Johdanto	3
1 Helsingin strategiat ja tavoitteet	4
1.1 Kaupungin Strategiaohjelma 2013–2016	4
1.2 Hankintastrategia	4
1.3 Helsingin kaupungin ympäristöpolitiikka	5
1.4 Globaalin vastuun strategia	5
2 Mitä ovat kestävät hankinnat?	6
2.1 Helsingin määritelmät ja rajaukset	6
2.2 Kestävien hankintojen eri näkökulmat:	7
2.2.2 Sosiaaliset ja eettiset näkökulmat	7
2.2.3 Innovatiivisuus	7
3 Hankintojen toteuttaminen Helsingissä ja yhteishankintayksiköt	8
3.1 Hankinnat Helsingissä	8
3.2 Hankintojen ohjaus	8
4 Ympäristövaikutusten ja sosiaalisten näkökulmien tunnistaminen	9
4.1 Ympäristövaikutusten tunnistaminen	9
4.1.1 Päästöt	9
4.1.2 Energiatehokkuus	9
4.2 Elinkaarikustannukset, ympäristömerkit -ja järjestelmät	10
4.2.2 Ympäristöjärjestelmät ja ympäristömerkin kriteerit auttavat tuotteiden ja palveluiden valinnassa	10
4.3 Sosiaalisten ja eettisten näkökulmien tunnistaminen	13
4.3.1 Työllisyysmahdollisuuksien edistäminen	13
4.3.2 Ihmisarvoisen työn edistäminen	13
4.3.3 Sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien noudattamisen edistäminen	13

5 Ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttö hankinnoissa	14
5.1 Hankinnan kohteen määrittely (vähimmäisvaatimukset)	17
5.2 Tarjoajaa koskevat kelpoisuusvaatimukset	17
5.3 Tarjousten vertailuperusteet	17
5.4 Sopimusehdot	18
5.5 Sopimuksen seuranta ja raportointi	18
6 Hankintamenettelyt	19
6.1 Avoin menettely	19
6.2 Rajoitettu menettely	19
6.3 Suorahankinta	19
6.4 Puitejärjestely	19
6.5 Neuvottelumenettely	19
6.6 Innovaatiokumppanuus	20
6.7 Esikaupallinen hankinta	20
6.7.1 Käänteinen kilpailutus	20
6.7.2 Suunnittelukilpailu	20
7 Esimerkkejä tuote- ja palveluryhmittäin	21
7.1 Ajoneuvot ja kuljetuspalvelujen hankinta	21
7.2 Sähkön ja lämmön hankinta	24
7.3 LVIS –hankinnat	25
7.4 Suunnittelutyön kilpailutus rakentamisessa	25
7.5 Kaupunkitilan materiaali- ja kalustehankinnat	27
7.6 Toimistokalustehankinnat	28
7.7 Ruokapalvelut	28
7.8 Siivous- ja kiinteistönhuoltopalvelut	31
7.9 Työvaatteet ja tekstiilit	31
7.10 Urheilu- ja retkeilyvälineet	32
7.11 Koulutus ja viestintäpalvelut	33

Johdanto

Tämän oppaan tarkoituksena on opastaa kestävien hankintojen tekemisessä Helsingin kaupungin hankinta-asiantuntijoita ja antaa lisätietoa muille aiheesta kiinnostuneille. Oppaaseen on koottu EU-tasoista ja kansallista ohjeistusta hyödynnettäväksi Helsingin virastoihin ja liikelaitoksiin soveltuen ja kaupungin tavoitteita tukien. Lisäksi oppaaseen on koottu ehdotuksia kestävän hankinnan kriteereistä tuoteryhmittäin sekä esimerkitapauksia Helsingin kaupungin eri virastoissa tehdyistä hankinnoista.

Opas keskittyy nimenomaan kestävien ja innovatiivisten hankintojen tekemiseen ja kriteereihin, mutta ei mene syvälle yleisiin hankintojen tekemisen periaatteisiin, joihin kannattaa tutustua Helsingin hankintakäsikirjan avulla.

Helsinki haluaa muiden Eurooppalaisten kaupunkien tapaan kehittää hankintojaan kestävämmiksi. Helsingin ympäristöpolitiikassa ja strategiaohjelmassa on asetettu kunnianhimoisia tavoitteita erityisesti ekologisesti kestävien hankintojen edistämiseksi. Myös kansallisella tasolla on asetettu tavoitteita. Esimerkiksi valtioneuvoston periaatepäätös (13.6.2013) sitouttaa valtion ja kunnat edistämään energia- ja ympäristö- eli cleantech-ratkaisuja. Periaatepäätöksen mukaan valtiolla ja kunnilla on velvollisuus ottaa huomioon vihreän teknologian ratkaisut kaikissa julkisissa hankinnoissa.

Kestävien hankintojen tavoitteena on vähentää energian ja materiaalien käyttöä sekä haitallisia ympäristövaikutuksia tuotteen, palvelun tai rakennuksen koko elinkaaren aikana ja luoda kannusteita uusien cleantech-ratkaisujen syntyyn ja käyttöönottoon. Lisäksi tavoitteena on huolehtia sosiaalisten- ja eettisten periaatteiden toteutumisesta hankinnoissa.

Ympäristö- ja sosiaalisten näkökulmien huomioiminen julkisissa hankinnoissa ei kuitenkaan ole aina helppoa, sillä julkisissa hankinnoissa on monia muitakin huomioitavia asioita. Lisäksi erilaisten ympäristö- ja sosiaalisten näkökulmien tunnistaminen ja huomioiminen erilaisin kriteerein vaatii asiantuntemusta. Helsingissä onkin perustettu oma hankintojen ympäristöverkosto edistämään kestävien hankintojen toteutumista ja Helsinki kuuluu myös kansalliseen ekohankintaverkostoon, jossa jaetaan kokemuksia ja parhaita käytäntöjä kuntien ja valtion toimijoiden kesken.

Tämä opas pyrkii antamaan selkeää ja käytännönläheistä ohjeistusta erilaisten kestävän kehityksen eli ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttöön ja yleisesti kestävien hankintojen tekemiseen.

Helsingin kaupungin hankintoja koskevia linjauksia on tehty useissa erillisissä strategioissa ja toimintaohjelmissa. Alla esitellään lyhyesti kaupungin kestäviä hankintoja määritteleviä ja ohjaavia linjauksia.

1 Helsingin strategiat ja tavoitteet

1.1 Kaupungin Strategiaohjelma 2013–2016

Strategiaohjelman eettisissä periaatteissa mainitaan, että Kaupunki noudattaa hankintatoiminnassaan kansainvälisen työelämän perusnormeja mm. lapsityövoiman käytön vähentämiseksi. Harmaan talouden torjumiseksi kaupunki varmistaa, että sen hankinnoissa käytettävät toimittajat ovat rekisteröityneet yritys- ja yhteisötietolain mukaisesti sekä huolehtineet verojen ja sosiaalimaksujen maksamisesta. Lisäksi strategiassa mainitaan seuraavat hankintoihin liittyvät tavoitteet:

- Hankintatoimintaa tehostetaan ja ympäristövastuuta lisätään.
- Lisätään innovatiivisia hankintoja.
- Hankintojen keskittämistä kaupungin toiminnassa jatketaan.
- Hankintojen hallintaa yhtenäistetään kehittämällä yhtenäistä hankintatiedon tuottamista, raportointia, mittarointia ja analysointia.
- 50 %:ssa kaupungin hankinnoista huomioidaan ympäristönäkökulma vuoteen 2015 mennessä.

1.2 Hankintastrategia

Kaupunginhallitus hyväksyi Helsingin kaupungin hankintastrategian 2011. Hankinnat vaikuttavat keskeisesti kaupungin palvelutuotannon järjestämiseen ja niiden strategisella kehittämisellä ja ohjaamisella on merkittävä vaikutus kaupungin talouteen ja toimintaan.

Hankintastrategia sisältää Helsingin kaupungin hankintoja koskevat yleiset linjaukset, hankintastrategiset päävalinnat sekä niihin liittyvät hankintojen kehittämistoimenpiteet. Erityisesti Helsingin keskitetyissä hankinnoissa on keskitetty ympäristökriteerien käyttöön kilpailutuksissa ja lisäämään ympäristöystävällisten tuotteiden määrää valikoimassa.

Kuvasuunnittelu- ja Agentuuritoimisto Keeksi

Hankintastrategia linjaa mm. seuraavia tavoitteita hankinnoille:

- Yhtenä hankintastrategisena päävalintana on, että hankinnat tehdään kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti
- Hankintastrategisten päävalintojen toteuttamiseksi, hankintatoimen tehokkuuden lisäämiseksi, hankintojen ohjauksen kehittämiseksi ja hankintatyön laadun parantamiseksi on käynnistetty hankintojen kehittämisohjelma. Ohjelma sisältää yhtenä toimenpiteenä kestävän kehityksen huomioimisen ja innovatiivisten toimintamallien käytön hankinnoissa

1.3 Helsingin kaupungin ympäristöpolitiikka

Syksyllä 2012 hyväksytyssä Helsingin ympäristöpolitiikassa asetetaan myös kunnianhimoisia tavoitteita ympäristöasioiden huomioimisesta kaupungin hankinnoissa.

Pitkän aikavälin tavoite (2050):

Kaupungin toimintojen materiaali- ja ekotehokkuus on selvästi parantunut ja ne otetaan huomioon kaikissa investoinneissa, hankinnoissa ja merkittävässä hankkeissa

Keskipitkän aikavälin tavoitteet:

- 50 % kaupungin hankintaprosesseista sisältää ympäristökriteerejä vuoteen 2015 mennessä
- 100 % kaupungin hankintaprosesseista sisältää ympäristökriteerejä 2020 mennessä
 - Ympäristökriteerit voivat olla joko ehdottomia vaatimuksia tai vertailuperusteita
- Kaikki hallintokunnat ja tytäryhteisöt koulutetaan kestävien hankintojen tekemiseen

Lisäksi kestävien hankintojen tavoitteita on myös Kuntien energiatehokkuussopimuksessa (KETS 2008-2016), jossa myös Helsinki on mukana.

1.4 Globaalin vastuun strategia

Myös Helsingin globaalin vastuun strategiassa linjataan seuraavat tavoitteet hankintoihin ja kestäväan kehitykseen liittyen.

- Kestävä kehitys huomioidaan järjestelmällisesti kaupungin hankinnoissa. Kilpailutusten yhteydessä arvioidaan kestäväan kehityksen vertailu- ja valintaperusteiden käytön mahdollisuus. Kilpailutusten seurauksena syntyvissä sopimuksissa on aina joko tarjolla kestäväan kehityksen mukaisia vaihtoehtoja tai sopimusten kautta ostettavat materiaalit ja palvelut on tuotettu kestäväan kehityksen periaatteiden mukaisesti, mikäli näin on markkinat ja hankinnan luonne huomioiden mahdollista menetellä.
- Helsinki pyrkii huomioimaan hankinnoissaan ja toimintansa järjestämisessä hankkimiansa ja käyttämiensä materiaalien ja palvelujen koko elinkaaren.
- Helsinki siirtyy käyttämään reilun kaupan periaatteiden mukaisesti tuotettua kahvi ja teetä ja pyrkii aktiivisesti lisäämään muiden reilun kaupan tuotteiden käyttöä. Kaupunki hakee Reilun kaupan kaupungin arvonimeä.

Helsingille myönnettiin Reilun kaupan kaupungin arvonimi syksyllä 2013.

2 Mitä ovat kestävät hankinnat?

Kestävä julkinen hankinta määritellään menettelyksi, jossa hankittavissa tavaroissa, palveluissa tai rakennusurakoissa on vastaaviin tavanomaisiin vaihtoehtoihin nähden pienemmät elinkaaren ympäristövaikutukset sekä eettiset ja sosiaaliset vaikutukset.

Kestävyys voidaan ottaa huomioon jokaisessa julkisen hankinnan vaiheessa, kuten soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksissa, hankinnan kohteen vähimmäisvaatimuksissa, vertailuperusteissa ja sopimusehdoissa.

Julkisia hankintoja koskeva lainsäädäntö edellyttää, että kokonaistaloudellisesti edullisin tai hinnaltaan halvin tarjous tulee hyväksyä. Hankintalain säädäntö ei estä ympäristöasioiden huomioimista hankinnoissa. Hankintalain 2§:n mukaan ”Hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti ja suunnitelmallisesti sekä mahdollisimman tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina ympäristönäkökohdat huomioon ottaen”.

Kun hankinta tehdään kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteella, hankintalain mukaan voi hinnan lisäksi vertailuperusteena olla esim. laatu, tekniset ansiot, esteettiset ja toiminnalliset ominaisuudet, ympäristöystävällisyys, sosiaaliset ja eettiset näkökulmat, käyttökustannukset, kustannustehokkuus, tekninen tuki, huoltopalvelut, toimitus- ja toteutusaika ja elinkaarikustannukset.

Kestävissä hankinnoissa on kyse myös esimerkkinä toimimisesta ja markkinoihin vaikuttamisesta. Helsingin kaupunki suurena julkisena hankkijana voi vaikuttaa markkinoiden kehittymiseen ympäristömyönteisiin ja sosiaalisesti kestävään suuntaan samalla toimien esimerkkinä muille. Kestävien hankintojen onnistumisessa on tärkeää käydä aktiivista markkinavuoropuhelua palveluiden ja tuotteiden toimittajien kanssa, jotta tuotteita ja palveluita pystyttäisiin yhdessä kehittämään

mahdollisimman kestäviksi. Helsingissä tehdään myös paljon sisäistä hankintaa yhteistyösopimuksilla virastojen kesken, myös näissä tapauksissa vuoropuhelu ja yhdessä kehittäminen on erittäin tärkeää.

Kestävien hankintojen avulla voidaan samanaikaisesti säästää rahaa, huomioida hankinnan sosiaalinen kestävyys sekä suojella ympäristöä, kun otetaan huomioon hankinnan elinkaarikustannukset. Kestävä hankintapolitiikka ei aina merkitse ympäristöystävällisempien tuotteiden ostamista, vaan se voi merkitä myös sitä, että ostetaan yksinkertaisesti vähemmän ja kierrätetään tarpeettomaksi käyneet tavarat esim. oman organisaation sisällä.

2.1 Helsingin määritelmät ja rajaukset

Helsingin kaupunki soveltaa yleisiä periaatteita kestävien hankintojen määrittelyssä. Jotta hankintaa voidaan kutsua kestäväksi hankinnaksi, sen täytyy olla lakisäänteisen tason ylittävää, ja hankinnassa tulee keskittää huomio tuotteen tai palvelun elinkaaren merkittäviin ympäristövaikutuksiin ja käytettyjen valinta- tai vertailukriteerien tulisi olla yksilöityjä ja hankittavaan tuotteeseen tai palveluun liittyviä eikä niinkään yleisiä periaatteita.

Kestävien hankintakriteerien määrittelylle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Helsingin kaupunki soveltaa yleisiä periaatteita kestävien hankintojen määrittelyssä. Jotta hankintaa voidaan kutsua kestäväksi hankinnaksi, sen vaatimusten täytyy olla lakisäänteisen tason ylittävää, ja hankinnassa tulee keskittää huomio tuotteen tai palvelun elinkaaren merkittäviin ympäristövaikutuksiin ja käytettyjen valinta- tai vertailukriteerien tulisi olla yksilöityjä ja hankittavaan tuotteeseen tai palveluun liittyviä eikä niinkään yleisiä periaatteita.

2.2 Kestävien hankintojen eri näkökulmat:

2.2.1 Ympäristönäkökulmat

Usein kestäväällä hankinnalla tarkoitetaan niin sosiaalisten, ekologisten kuin eettisten näkökohtien sisällyttämistä julkiseen hankintatapahtumaan ja -päätöksiin. Tämän alakäsitteenä käytetään vihreitä hankintoja ts. ekohankintoja, tarkoittaen hankintoja, joissa tuotteiden ja palveluiden ympäristönäkökohtia esitetään tarjouspyynnöissä ja joissa valinta kohdistuu ympäristöä säästäviin tuotteisiin. Nämä ovat siis keino ottaa ympäristönäkökulmia huomioon hankinnoissa. Tähän asti Helsingissä on eniten painotettu juuri ympäristönäkökulmien huomioimista hankinnoissa, mikä näkyy myös strategisten tavoitteiden painotuksessa.

2.2.2 Sosiaaliset ja eettiset näkökulmat

Sosiaalisesti vastuullisilla julkisilla hankinnoilla tarkoitetaan hankintatoimia, joissa otetaan huomioon yksi tai useampia seuraavista sosiaalisista näkökohdista: työllistymismahdollisuudet, ihmisarvoinen työ, sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien noudattaminen, sosiaalinen osallisuus (mukaan luettuna vammaiset henkilöt), yhdenvertaiset mahdollisuudet, kaikille sopiva suunnittelu, jossa otetaan huomioon kestävyysperusteet, mukaan luettuna eettistä kauppaa koskevat kysymykset. Usein lasketaan mukaan myös laajempi yritys vastuun vapaaehtoinen noudattaminen, esim. vastuullinen tilinpito sekä Euroopan unionin perussopimuksella ja hankintadirektiiveillä vahvistettujen periaatteiden noudattaminen. Sosiaaliset ja eettiset näkökulmat eivät

Helsingissä ole vielä niin voimakkaasti korostuneet kuin ympäristönäkökulmat, mutta niiden merkitys korostuu koko ajan, kun Helsinki hyödyntää tavaroita ja palveluita, joita tuotetaan globaalisti.

2.2.3 Innovatiivisuus

Julkisilla hankinnoilla voidaan edistää innovaatiotoimintaa. Ne vaikuttavat erityisesti nuoriin, kasvaviin toimialoihin. Innovatiivisten tuotteiden ja palvelujen hankinnalla voidaan vähentää kustannuksia sekä parantaa julkisten palvelujen laatua ja tehokkuutta. Innovatiivisia julkisia hankintoja ovat muun muassa innovatiivisten tuotteiden ja palvelujen hankinta, tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa tukevat ns. esikaupalliset hankinnat sekä toimenpiteet, joilla yksityisiä hankintoja kehitetään innovaatiomyönteisemmiksi.

Suomen kansallisessa innovaatiostrategiassa julkiset hankinnat on määritellyt yhdeksi kysyntälähtöisen innovaatiopolitiikan välineeksi. Julkisten hankintojen menettelytavat on tarkoitettu kehittää sellaisiksi, että ne luovat mahdollisuuksia ja kannustavat innovatiivisiin hankintoihin. Helsingissä innovatiiviset hankinnat ovat vielä aika uutta, mutta kaupungilla on paljon tavoitteita edistää innovaatioita ja cleantech-hankintoja. Esimerkiksi kaupungin strategiaohjelmassa on tavoitteita, kuten:

Helsinki on tunnettu ympäristöviisas vihreän talouden kaupunki. Rakennetaan kumppanuuksia elinkeinoelämän kanssa siten, että yritysten kilpailukyky ja ympäristövastuullisuus vahvistuvat ja syntyy uutta innovatiivista liiketoimintaa esimerkiksi älykkäiden teknologioiden, resurssitehokkuuden ja hiilineutraalien tuotteiden ympärille.

3 Hankintojen toteuttaminen Helsingissä ja yhteishankintayksiköt

3.1 Hankinnat Helsingissä

Hankinnat eli sisäiset ja ulkoiset palvelujen sekä aineiden, tarvikkeiden ja tavaroiden ostot muodostavat yli 40 % Helsingin kaupungin menoista. Hankintojen arvo koko konserni huomioiden on 2,4 miljardia euroa vuositain.

Hankinnoista arvosta lähes 38 % on asiakaspalvelujen ostoja, yli 40 % muiden palvelujen ostoja ja 26 % investointeja. Asiakaspalvelut ovat kuntalaisille tuotettavia lopputuotepalveluja, esimerkiksi erikoissairaanhoidon palveluja terveydenhuollossa. Lähes puolet hankinnoista kohdistui sosiaali- ja terveystoimeen, ja esim. HUS:lta hankittavien palvelujen osuus oli 25 % kaikista hankinnoista.

Viiden hankintojen volyymiltä suurimman viraston eli sosiaali- ja terveysviraston, Asuntotuotantotoimiston, kiinteistöviraston, opetusviraston ja varhaiskasvatusviraston hankinnat muodostivat 79 % hankintojen kokonaisarvosta.

3.2 Hankintojen ohjaus

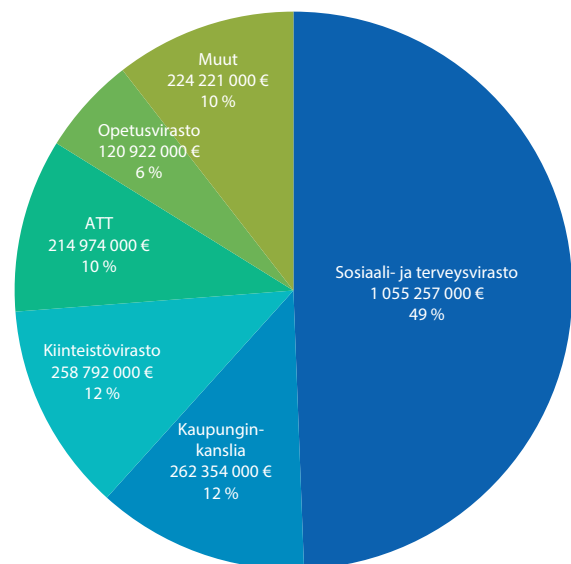
Helsingin kaupungin toiminnassa hankintojen ohjaus tapahtuu talousohjauksena ja tieto-ohjauksena. Hankintakeskus tuottaa hallintokunnille ja kaupungin johdolle tietoa hankinnoista. Hallintokunnat käyttävät tietoa hankintoihin suunnitelluissa ja toteutetuissa ja kaupungin johto hankintaa ohjattaessaan.

Helsingin kaupungin hankintoja tehdään yhteishankintoina ja erillishankintoina. Yhteishankinnat ovat hankintoja, joita voivat hyödyntää useat hallintokunnat. Erillishankinta tehdään tyypillisesti vain yhden hallintokunnan käyttöön.

Valtaosa hankinnoista sekä monet investoinnit tehdään erillishankintoina. Hallintokunnat huolehtivat itsenäisesti tarvitsemiensa materiaalien ja palvelujen hankinnasta. Niiden tukena ovat yhteishankintayksiköt, joille on erikseen annettu vastuu tiettyjen tuotteiden ja palvelujen yhteishankintasopimusten tekemisestä. Yhteishankintayksiköitä ovat hankintakeskus, Stara, Helsingin Bussiliikenne Oy ja Helen Oy. Näistä laaja-alaisimmat

ovat hankintakeskus ja Stara, muut yhteishankintayksiköt hoitavat omaan toimialaansa läheisesti liittyviä yhteishankintoja omien hankintojensa ohella.

Viiden hankintojen volyymiltä suurimman viraston eli sosiaali- ja terveysviraston, Asuntotuotantotoimiston, kiinteistöviraston, opetusviraston ja varhaiskasvatusviraston hankinnat muodostivat 79 % hankintojen kokonaisarvosta.

Kuva 1. Ostojen mukaan viisi suurinta virastoa 2014.

4 Ympäristövaikutusten ja sosiaalisten näkökulmien tunnistaminen

4.1 Ympäristövaikutusten tunnistaminen

Hankinnasta riippuen ostettavilla tuotteilla ja palveluilla on hyvin erilaisia ympäristövaikutuksia ja niiden tunnistaminen vaatii hankkijalta asiantuntemusta. Merkittävien ympäristövaikutusten tunnistamiseen kannattaakin hyödyntää esimerkiksi oman organisaation ympäristöasiantuntijan apua tai kysyä neuvoa hankintakeskuksen tai ympäristökeskuksen asiantuntijoilta.

Alla on avattu lyhyesti muutamia yleisimpiä tuotteiden ja palveluiden hankinnassa huomioitavia ympäristönäkökohtia.

4.1.1 Päästöt

Erilaiset haitalliset päästöt on ympäristönäkökohtana hyvin laaja. Päästöt voivat kohdistua ilmaan, veteen tai maaperään. Päästöjä aiheutuu muun muassa energiankulutuksesta, liikkumisesta ja logistiikasta, erilaisten tuotteiden tuotannosta, raaka-aineiden hankinnasta ja maataloudesta. Päästöihin voi vaikuttaa esimerkiksi raaka-ainevalinnoilla, vaatimalla uusiutuvaa energiaa, vähäpäästöistä liikkumista ja logistiikkaa, sekä tuotantoa ja maataloutta.

4.1.2 Energiatehokkuus

Energiatehokkuus tarkoittaa energiantuotannon ja energiankulutuksen tehostamista ja erilaisten säästötoimien toteuttamista. Pyrkimyksenä on koko energia-ketjun optimointi. Energiatehokkuuden ensisijaisena tavoitteena on kasvihuonekaasupäästöjen kustannus-tehokas vähentäminen. Energiatehokkuuteen ohjaa esimerkiksi EU:n energiaterhokkuusdirektiivi (EED), jossa linjataan periaatteita myös julkisille hankinnoille ja direktiiviä toimeenpannaan energiaterhokkuus-sopimuksen kautta, johon myös Helsinki on sitoutunut. Energiaterhokkuus on merkittävä ympäristönäkökulma erilaisissa rakentamis- ja infrainvestoinneissa sekä paljon energiaa kuluttavissa laitteissa ja palveluissa. Esimerkiksi LVIS -järjestelmät, työ- ja kodinkoneet ja ICT-laitteet. Energiaterhokkuudella voidaan hankinnassa tarkoittaa esimerkiksi ostettavan palvelun tai tuotteen normaalia alhaisempaa energiankulutusta.

4.1.3 Materiaalitehokkuus

Materiaalitehokkuus on olennainen ympäristönäkökulma kaikissa materiaali-intensiivisissä hankinnoissa, kuten esimerkiksi rakentaminen, ruoka ja päivittäistarvikkeet. Materiaalitehokkuutta voi parhaiten edistää hankkimalla käytettyjä ja kestäviä tuotteita. Esimerkiksi rakentamisessa kierrätysbetonia ja päivittäishankinnoissa kestoasioita ja pyyherullia. Materiaalitehokkuuteen voidaan paljon vaikuttaa myös hyvällä suunnitellulla ja hävikin vähentämisessä.

4.1.4 Jätteiden lajittelu ja vähentäminen

Jätteiden lajittelu ja vähentäminen menee osittain yksiin materiaalitehokkuuden kanssa, mutta hankintojen näkökulmasta jätteiden lajittelu ja vähentäminen on merkittävää erilaisissa jätettä tuottavien palveluiden hankinnassa, kuten erilaiset rakentamiseen ja kunnossapitoon liittyvät urakat, catering- palvelut ja siivouspalvelut. Jätteiden lajittelussa ja vähentämisessä ympäristönäkökohtia sisältävä hankinta tarkoittaa, että vaaditaan jätelainsäädännön ylittävää toimintaa eli pelkkä jätelain tai kunnallisten jätehuoltomääräysten mukainen vaatimus lajittelusta ei vielä tee hankinnasta ympäristöystävällistä.

4.1.5 Kemikaalit

Kemikaaleja käytetään paljon mm. erilaisten tuotteiden valmistuksessa, puhtaanapidossa ja ruuantuotannossa. Haitalliset kemikaalit ovat uhka niin ympäristölle kuin niitä käsittelevien henkilöiden terveydelle. Kemikaalin haitallisuus selviää kemikaalin turvaluokituksen ja käyttöturvallisuustiedotteen perusteella. Hankinnoissa kemikaalien käytöstä voi vaatia lisätietoa ja pyrkiä sitä kautta vähentämään kemikaalien käyttöä tai ohjaamaan ympäristöystävällisempiä kemikaalien käyttöön. Esimerkiksi haitallisimpien kemikaalien käyttöä voi rajoittaa hankinnan kautta rajaamalla tietyt aineet hankintaan kelpaamattomiksi. Lisäksi tuotteiden sisältämät kemikaalit voivat aiheuttaa ongelmia ja kustannuksia tuotteen elinkaaren loppupäässä, mikä kannattaa huomioida jo hankintaa tehtäessä.

4.2 Elinkaarikustannukset, ympäristömerkit -ja järjestelmät

4.2.1 Elinkaarikustannukset

Hankintapäätöksiä tehtäessä tulisi aina kiinnittää huomio hankittavan tuotteen, palvelun tai järjestelmän ympäristövaikutuksiin ja kustannuksiin koko elinkaaren aikana. Hankintahinnaltaan halvin ratkaisu ei aina ole kokonaistaloudellisesti paras.

Esimerkiksi kemikaalien kohdalla hankintahinnan osuus on usein pieni, vain 25 % hankinnan, käytön ja käytöstä poistamisen kustannuksista. Energiaa kuluttavissa laitteissa energiankulutus vaikuttaa ratkaisevasti hankittavan ratkaisun kokonaiskustannuksiin. Myös tuotteiden kestoikä ja korjattavuus vaikuttavat kokonaiskustannuksiin. Esimerkiksi pidempi-ikäisten lamppujen suosiminen vähentää lamppujen vaihtoon liittyviä kustannuksia. Tästä syystä hankintaa suunniteltaessa on erityisen tärkeää miettiä myös elinkaaren aikaisia kustannuksia eikä vain hankintahintaa.

Elinkaarikustannusten arviointimenetelmää (LCC) käytetään hankinnan kokonaiskustannusten arviointiin. Se mahdollistaa kustannusten vertailun tietyllä ajanjaksolla siten, että laskennassa huomioidaan investoinnin lähtökustannukset, tulevat toiminnalliset kustannukset (esimerkiksi huolto, ylläpito ja hävittäminen) sekä mahdolliset laitteiden uusimiseen liittyvät kustannukset. Yleensä esimerkiksi huolto, ylläpito ja hävityskustannuksia on suhteellisen helppo arvioida etukäteen, mutta se vaatii vähän työtä ja paneutumista hankkijalta.

Myös hankinnan kriteerejä mietittäessä kannattaa hyödyntää elinkaariajattelua ja lähteä sitä kautta miettimään, mitkä ovat kyseisen tuotteen tai palvelun merkittävät ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset kun tarkastellaan tuotteen tai palvelun koko elinkaarta.

4.2.2 Ympäristöjärjestelmät ja ympäristömerkin kriteerit auttavat tuotteiden ja palveluiden valinnassa

Erilaisia ympäristömerkkejä ja -järjestelmiä on kehitetty antamaan standardisoitua tietoa tavarain tai palvelun ympäristövaikutuksista ja auttamaan kuluttajia tai yri-

tysten hankinnoista vastaavia valitsemaan ekologisesti kestävämpiä tuotteita tai palveluita sekä arvioimaan palvelutarjoajan ympäristöasioiden hallinnasta.

Hankintoja tehtäessä on hyvä muistaa, että ympäristömerkit soveltuvat hyvin etenkin tuotteille. Lisäksi joillekin palveluille on olemassa ympäristömerkkejä. Ympäristöjärjestelmät taas kertovat, että palvelun tarjoajan toiminta täyttää tietyt kriteerit ja millä tavalla eri ympäristöasiat on toiminnassa huomioitu. Hankinnassa vaatimus ympäristöjärjestelmästä soveltuu siis ainoastaan palveluhankintaan.

Ympäristömerkkeihin liittyvät kriteerit eivät perustu yhteen ainoaan muuttujaan, vaan pikemminkin tutkimukseen, joissa analysoidaan luotettavan tieteellisen tiedon pohjalta tietyn tuotteen tai palvelun ympäristövaikutuksia sen elinkaaren aikana, 'kehdestä hautaan'. Näin saadaan hyödyllistä tietoa tuotteen aiheuttamista kustannuksista eri vaiheissa raaka-aineen louhimisesta tuotantoon ja jakeluun sekä lopulta jätteen hävittämiseen. Ympäristömerkeistä saatavaa tietoa voidaan hyödyntää eri tavoin:

- teknisten eritelmien laatimisen apuna määriteltäessä hankittavan tavarain tai palvelun ominaisuuksia
- vaatimusten toteutumisen osoittamisessa: merkki voidaan hyväksyä keinoksi osoittaa teknisten vaatimusten noudattaminen
- vertailukohtana, johon tarjouksia voidaan verrata sopimuksen tekovaiheessa

Yleisimpiä ja myös useimmiten ympäristöä säästävässä hankinnoissa hyödynnettyjä merkkejä ovat julkiset, useaan kriteeriin perustuvat ympäristömerkit (tyyppi I, ISO 14024) . Ne perustuvat tiettyihin hyväksyntä-/hylkäysperusteisiin, joiden mukaisesti muodostuu kyseistä merkkiä koskeva standardi. Näitä ympäristömerkkejä ovat esimerkiksi Pohjoismainen ympäristömerkki ja EU:n ympäristömerkki.

Tarjoajilta ei kuitenkaan voi milloinkaan vaatia rekisteröitymistä tiettyyn ympäristömerkkiohjelmaan tai -järjestelmään. Vaan hankkija voi vaatia erimerkiksi tietyn ympäristömerkin tai -järjestelmän kriteerien täyttämistä ja osoitusta siitä.

EU:n hankintadirektiivin mukaan, jos hankintaviranomaiset vaativat esitettäväksi riippumattomien laitosten antamia todistuksia siitä, että talouden toimija täyttää tiettyjen ympäristöasioiden hallintaa koskevien

järjestelmien tai standardien vaatimukset, niiden on viitattava unionin ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (EMAS) tai muihin asetuksen (EY) N:o 1221/2009 45 artiklan mukaisesti tunnustettuihin ympäristöjärjestelmiin taikka alan eurooppalaisiin tai kansainvälisiin standardeihin perustuviin muihin ympäristöasioiden hallintaa koskeviin standardeihin, jotka tunnustetut laitokset ovat sertifioineet. Hankintaviranomaisten on tunnustettava muissa jäsenvaltioissa sijaitsevien laitosten antamat vastaavat sertifikaatit.

Esimerkkejä ympäristömerkeistä ja järjestelmistä

Pohjoismainen ympäristömerkki, Joutsenmerkki

- Joutsenmerkki voidaan myöntää sellaisille tuotteille ja palveluille, jotka täyttävät ympäristöasiantuntijoiden asettamat kriteerit. Merkin vaatimukset tarkistetaan säännöllisesti noin 3-5 vuoden välein, jotta ajantasaisuus lainsäädännön kiristytessä ja teknologian kehittyessä säilyy. Usein teknologia kuitenkin kehittyy vielä nopeammin. Näin merkin käyttöoikeuden saaneet tuotteet ja palvelut ovat jatkuvasti ympäristön kannalta parhaimpien joukossa. Joutsenmerkki asettaa vaatimuksia myös laadulle, joten merkityt tuotteet ovat laadultaan vähintään yhtä hyviä kuin muut vastaavat tuotteet. www.ymparistomerkki.fi.

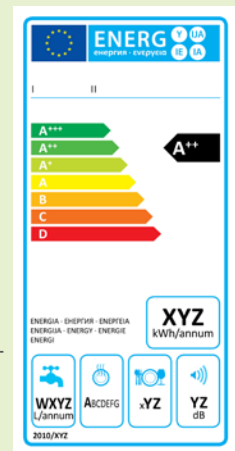
EU-ympäristömerkki

- EU-ympäristömerkki on Euroopan unionin yhteinen ympäristömerkki, joka Joutsenmerkin tavoin kertoo puolueettomasti tuotteen tai palvelun ympäristöystävällisyydestä ja laadusta. <http://eu-ymparistomerkki.fi>

Euroopan energiamerkintä

- EU-maissa yhtenäinen energiamerkintä antaa luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa kotitalouslaitteiden energiankulutuksesta. Energiatehokkuusluokan lisäksi energiamerkistä löytyy myös muita laitekohtaisia tietoja (esimerkiksi pesukoneissa pesutulos- ja linkousluokka). Suomessa energiamerkintää ja sen oikeellisuutta valvoo Turvatekniikan keskus (TUKES).

- Energiamerkintä on pakollinen kaikkiaan seitsemässä laiteryhässä, joten sitä on helppo käyttää vertailtaessa laitteiden ominaisuuksia hankintaa tehtäessä. Energiamerkintä löytyy pakollisena: kylmäsäilytyslaitteissa, pyykinpesukoneissa, kuivaavissa pesukoneissa, kuivausrummuissa, astianpesukoneissa, lampuissa, uuneissa ja ilmastointilaitteissa. Näiden lisäksi esimerkiksi ikkunoilla on vapaaehtoinen energiamerkintä.

- Laitteen energiatehokkuusluokka ilmoitetaan aakkosin A:sta G:hen. A-luokan laitteet kuluttavat vähiten energiaa. Kylmäsäilytyslaitteista ovat vielä luokat A+ ja A++ luokat, jotka sijoittuvat A-energioluokan tehokkaimpaan kärkeen.

Tukes: www.tukes.fi
Motiva Oy: www.motiva.fi

Esimerkkejä ympäristömerkeistä ja järjestelmistä

Energy Star

Energy Star on maailmanlaajuinen, Yhdysvaltojen ympäristönsuojeluviraston EPA:n vuonna 1992 käynnistämä, vapaaehtoinen merkintäjärjestelmä. Se asettaa normeja toimistolaitteiden energiankulutukselle. <https://www.eu-energystar.org>

Ekoenergia

- Suomen luonnonsuojeluliitto myöntää Ekoenergia-merkin uusiutuvista energialähteistä tuotetulle energialle tietyin kriteerein. Merkin piirissä on sekä sähköä että kaukolämpöä.
- Ostaessasi EKOenergiaa saat uusiutuvalla energialla tuotettua sähköä, mutta saat myös paljon muuta. EKOenergia-merkki varmistaa, että ostopäätökselläsi on myönteisiä vaikutuksia luonnon ja ympäristön tilaan.

Luomu-merkki

- Luomumerkki perustuu EU:n luomudirektiiviin ja se on yksi ainoista ympäristömerkeistä, jota voi suoraan vaatia tarjouskilpailussa. Luomumerkki tae tuotteen luonnonmukaisesta tuotannosta. Luomumerkin tuotteiden tuotanto on valvottua.

Lisäksi on paljon muita todennettuja ympäristömerkkejä, kuten tekstiilituotteiden myrkyttömyydestä kertova Ökotex -merkki sekä metsäsertifikaatit PEFC ja FSC, jotka osoittavat, että metsiä, joista puuraaka-aine on peräisin, on hoidettu kestävästi.

ISO 14001 ja EMAS ympäristöjärjestelmät

Ympäristöjohtamisen välineistä tunnetuimpia ovat ISO 14001 -standardiin ja EMAS-asetukseen perustuvat järjestelmät.

Ympäristöjärjestelmän avulla organisaatio ottaa ympäristöasiat järjestelmällisesti huomioon kaikessa toiminnassaan. Toimiva ympäristöjärjestelmä auttaa tunnistamaan ja vähentämään haitallisia ympäristövaikutuksia sekä säästämään kustannuksia.

EMAS-järjestelmä (the Eco-Management and Audit Scheme) perustuu EU:n asetukseen (EY) N:o 1221/2009 (EMAS-asetus) ja se koostuu kansainvälisen ISO 14001 -ympäristöjärjestelmästandardin mukaisesta ympäristöjärjestelmästä sekä ympäristöraportista eli EMAS-selonteosta.

Ekokompassi- ympäristöjärjestelmä ja muut ympäristöjärjestelmät

Kansainvälisiin ympäristöjärjestelmiin pohjautuen on kehitetty paljon erilaisia kevyempiä ympäristöjärjestelmiä, kuten Ekokompassi ja Green Office.

Ekokompassi on pääkaupunkiseudulla kehitetty ympäristöjärjestelmä erityisesti PK-yritysten tarpeisiin. Ekokompassissa noudatetaan 10 kriteeriä ja se pohjautuu vastaaviin pohjoismaisiin ympäristöjärjestelmiin että kansainvälisiin ympäristöjohtamisen standardeihin. Ekokompassin erityispiirteitä ovat keskittyminen konkreettisiin toimenpiteisiin, valmiit työkalut ja Ekokompassi-neuvojan henkilökohtainen tuki käyttöönottossa.

4.3 Sosiaalisten ja eettisten näkökulmien tunnistaminen

Ympäristönäkökulmien lisäksi on tärkeää huomioida myös sosiaaliset ja eettiset näkökulmat hankinnassa. Nämä näkökulmat ovat kuitenkin hyvin laajoja ja vaikeammin määriteltävissä. Sosiaaliseen ja eettiseen vastuuseen katsotaan kuuluvaksi ainakin oikeudenmukaiset toimintatavat, työelämän käytännöt, hallintotapaan liittyvät kysymykset, kuluttaja-asiat, ihmisoikeudet ja paikallisyhteisön toimintaan osallistuminen. Alla on esitelty keskeisiä sosiaalisen vastuun osa-alueita. On olemassa sertifikaatteja ja merkkejä, joilla tarjoajat voivat osoittaa sosiaalisen ja eettisen vastuun toteutumisesta, näitä merkkejä ovat esimerkiksi Reilu kauppa, Rainforest Alliance, Utz, SA8000 ja BSCI. Yksi hyvä työkalu sosiaalisen vastuun huomioimiseksi toimitusketjussa on CSR-kompassi. Sosiaaliseen vastuuseen liittyy tärkeänä osana myös vastuullinen taloudenpito, esimerkiksi verotusasiat.

4.3.1 Työllisyysmahdollisuuksien edistäminen

- sukupuolten tasapainon edistäminen (esimerkiksi työ- ja perhe-elämän tasapaino, alakohtaisen ja ammatillisen eriytymisen torjuminen)
- nuorten työllisyyden sekä pitkäaikaistyöttömien ja iäkkäiden työntekijöiden työllisyysmahdollisuuksien edistäminen
- moninaisuutta koskevat toimet ja työllisyysmahdollisuudet heikossa asemassa olevaan ryhmään kuuluville henkilöille (esim. siirtotyöntekijät, etniset vähemmistöt, uskonnolliset vähemmistöt, vähän koulutetut ihmiset)
- vammaisten henkilöiden työllisyysmahdollisuuksien edistäminen, myös osallistavien ja esteettömien työympäristöjen avulla

4.3.2 Ihmisarvoisen työn edistäminen

Sosiaalisesti vastuullisissa julkisissa hankinnoissa monilla asioilla voi olla merkittävä asema, esimerkiksi seuraavilla:

- perustyönormien noudattaminen (ILO perustyönormit)
- kunnollinen palkka
- työterveys ja -turvallisuus
- sosiaalinen vuoropuhelu
- pääsy koulutukseen
- sukupuolten tasa-arvo ja syrjimättömyys
- perussosiaaliturvan saatavuus

4.3.3 Sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien noudattamisen edistäminen

- EU:n lainsäädännön mukaisten kansallisten lakien ja työehtosopimusten noudattaminen;
- naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen noudattaminen, mukaan luettuna sama palkka samanarvoisesta työstä -periaate ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen;
- työterveys- ja työturvallisuuslainsäädännön noudattaminen;
- muihin syihin (ikä, vammaisuus, rotu, uskonto ja vakaumus, sukupuolinen suuntautuminen jne.) perustuvan syrjinnän torjumisen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien luominen.

5 Ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttö hankinnoissa

Hallintokuntia kannustetaan ottamaan huomioon ympäristönäkökohdat ja kestävä kehityksen periaatteet hankinnoissaan. Kaupunginhallituksen 13.6.2011 hyväksymän Helsingin kaupungin hankintastrategian yhtenä strategisena päävalintana on, että hankinnat tehdään kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti.

Lähtökohtana hankinnan valmistelussa on hankinnan tarpeen selvittäminen eli hankintaa vain todelliseen tarpeeseen. Joskus ratkaisuna voi ostamisen sijaan olla esimerkiksi vuokraus tai vanhan korjaus. Hankinnan tarvetta selvittäessä tehdään usein ympäristön kannalta merkityksellisimmät valinnat. Jos päädytään hankinnan tekemiseen, voidaan seuraavaksi huolellisen markkina-analyysin avulla saada tietoa hankintojen ekologisista vaihtoehdoista. Analyysi voi paljastaa eroja muun muassa energiankulutuksessa, jätteen määrässä, materiaalien haittavaikutuksissa ja kierrätettäväksi soveltuvien materiaalien määrässä.

Tarjouspyyntöasiakirjojen valmistelussa on monia mahdollisuuksia saada ympäristöllisiä näkökohtia mukaan kilpailutukseen. Hankintalainsäädännössä nimittäin luodaan edellytyksiä liittää ympäristönäkökohtia mukaan tarjouskilpailuun monin eri vaihtoehdoin.

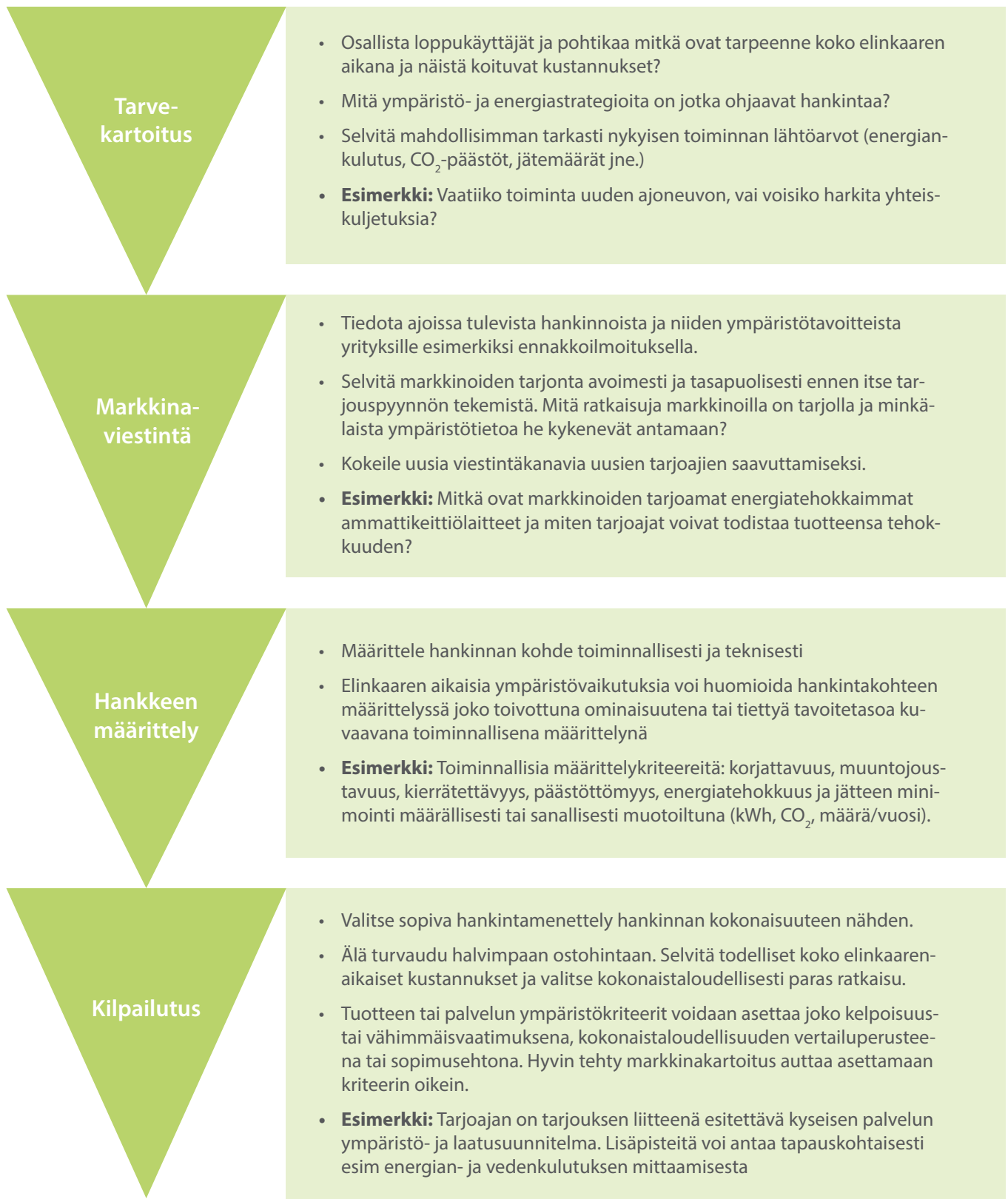
Hankintalainsäädännössä on säännöksiä, joiden perusteella myös yhteiskunnallisia ja sosiaalisia näkökohtia voidaan ottaa hankinnoissa huomioon. Hankinta voidaan esimerkiksi kohdistaa työkeskuksille tai hankintasopimukseen voidaan ottaa sosiaalisia näkökohtia koskevia erityisehtoja. Tarjousten kokonaistaloudellista edullisuutta vertailtaessa voidaan niin ikään käyttää sosiaalisia kriteereitä.

Euroopan unionissa on valmistunut sosiaalisen ostamisen opas, joka on saatavilla suomeksi. Oppaassa selvitetään muun muassa millä tavoin sosiaalisia kriteereitä voidaan käyttää hankinnan kohteen ja tarjoajan soveltuvuuden määrittämisessä, tarjousten vertailussa sekä hankintasopimuksen ehdoissa.

Hankintojen sosiaalisilla kriteereillä voidaan edistää osallisuutta ja moninaisuutta yhteiskunnassa. Sosiaalisilla kriteereillä tarkoitetaan EU:n sosiaalisen ostamisen oppaan mukaan muun muassa

- työllisyysmahdollisuuksien edistämistä (nuoret, maahanmuuttajat, pitkäaikaistyöttömät ja iäkkäät)
- sosiaalisen osallisuuden tukemista (etniset ja muut vähemmistöryhmät, vammaiset)
- sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien noudattamisen edistämistä (työlainsäädännön ja työehtosopimusten noudattaminen, sukupuolten tasa-arvo ja syrjimättömyys)

Helsinki on mukana myös "Hankinnoista duunia (HANDU)" -hankkeessa (2015–2017), jonka tarkoituksena on kehittää toimintamalli heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten ja ikääntyneiden työntekijöiden työllistämiseen julkisten hankintojen avulla. Helsingin osahankkeen tavoitteena on tehdä toimintamalli, jonka tarkoituksena on tehdä työllistämisehdon käyttöönotosta mahdollisimman helppoa virastoille, liikelaitoksille, oppilaitoksille ja yrityksille. Malli kehitetään tiiviissä yhteistyössä hankintakeskuksen ja kilpailuja toteuttavien virastojen kanssa. Helsingin osahankkeessa pyritään toteuttamaan 3-5 kilpailutusta, jossa sovelletaan työllistämisehtoa ja/tai sosiaalisia kriteerejä.

Tarjousten vertailu

- Tuotteen tai palvelun ympäristökriteerit voidaan asettaa joko kelpoisuus- tai vähimmäisvaatimuksena, kokonaistaloudellisuuden vertailuperusteena tai sopimusehtona. Hyvin tehty markkinakartoitus auttaa asettamaan kriteerin oikein.
- **Esimerkki:** Tarjoajan on tarjouksen liitteenä esitettävä kyseisen palvelun ympäristö- ja laatusuunnitelma. Lisäpisteitä voi antaa tapauskohtaisesti esim energian- ja vedenkulutuksen mittaamisesta

Sopimuksen hallinta

- Kannusta yrityksiä jatkuvaan parantamiseen joustavilla sopimusehdoilla.
- Kaikkien sopimusehtojen ei tarvitse toteutua heti tarjousvaiheessa, vaan tilaaja voi antaa tarjoajalle mahdollisuuden kehittää toimintansa sopimuksen olemassaolon aikana.
- Arvioi hankinnan vaikutukset strategisten tavoitteiden (esim CO₂-päästövähennykset) näkökulmasta.

Seuranta

- Sovi toimittajan kanssa seurantamenettelystä ja kirjaa se sopimukseen. Toteuta myös seuranta!
- Tiedota muille hankintayksiköille onnistuneesta hankintaprojektista
- **Esimerkki:** Ovatko toiminnan jätemäärät pienentyneet palvelun kautta? Onko henkilöstö saanut ympäristökoulutusta?

5.1 Hankinnan kohteen määrittely (vähimmäisvaatimukset)

Hankinnan kohteella tarkoitetaan tavaraa, palvelua tai urakkaa, joka on tarkoitus hankkia. Määrittelyprosessin tuloksena on yleensä kuvaus tavarasta, palvelusta tai urakasta. Hankinnan kohde voidaan määritellä vapaasti tarpeisiin sopivalla tavalla, eikä hankintalainsäädännössä lähtökohtaisesti puututa siihen, mitä hankintayksiköt ostavat, vaan siihen, miten ne ostavat. Hankittavien tuotteiden tarkasti määritellyt ominaisuudet (eli tekniset eritelvät) ovat vaadittavia ominaisuuksia, jotka tuotteen on täytettävä tai muuten tarjous on hylättävä. Niissä voidaan antaa mittavissa olevia vaatimuksia, esim. mitä ehtoja toimistolaitteen energiankulutuksen tulee täyttää.

Koska teknisten eritelmien on aina liityttävä hankinnan kohteeseen, niihin voidaan sisällyttää vain sellaisia vaatimuksia, jotka liittyvät tuotteen valmistukseen ja vaikuttavat sen ominaisuuksiin, vaikka ne eivät välttämättä ole näkyviä.

Teknisiä eritelmiä laadittaessa kannattaa käyttää apuna kriteerejä, jotka on laatinut jokin asiantunteva ja puolueeton taho, esimerkiksi ympäristömerkintäjärjestelmä. Näistä kriteereistä on hyvä ottaa mallia oman hankinnan kriteerejä mietittäessä, mutta niiden käyttöä tulee harkita tapauskohtaisesti. Valmiita kriteerejä on kehitetty muun muassa EU:n GPP -työkalupankkiin sekä Motivan hankintapalvelun tietopankkiin

5.2 Tarjoajaa koskevat kelpoisuusvaatimukset

Kelpoisuusehtojen on liityttävä toimittajien kykyyn suoriutua hankinnasta eli toimittajalla tulee olla teknistä kapasiteettia ja pätevyyttä toteuttaa esim. tietty palvelu tai urakka tarkemmin määritellyllä ympäristöystävällisemmällä tavalla tai hankintayksikkö voi pyytää tarjoajalta selvityksen palvelun tai urakan suorittamisessa toteuttavista "ympäristöhoitotoimenpiteistä". Kelpoisuusehdoilla pyritään varmistamaan, että tarjoajat kykenevät suoriutumaan hankinnasta asetetuilla

vaatimuksilla. Ehtoina voi olla esimerkiksi että tarjouspyynnössä vaaditaan referenssejä aikaisemmista palveluista, jotka on toimitettu edellä olevan vaatimuksen mukaisesti, tai tarjouspyynnössä vaaditaan selvitystä palvelun suorittamisessa toteutettavista ympäristöhoitotoimenpiteistä. Ehdokas on suljettava tarjouskilpailun ulkopuolelle myös, jos hän ei täytä hankintayksikön mahdollisesti asettamia ehdokkaan soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksia.

Hankintayksikkö voi asettaa mm. teknistä suorituskkyä ja ammatillista pätevyyttä koskevia vähimmäisvaatimuksia ja pyytää niiden täyttymisen arvioimiseksi tarvittavat selvitykset ehdokkailta. Esimerkiksi tiettyä ympäristöosaamista voidaan vaatia, jos se on hankittavan palvelun tai tuotteen ja kaupungin tavoitteiden kannalta merkittävää.

On huomattava, että lähtökohtaisesti ehdokkaan ei tarvitse täyttää kaikkia soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksia vielä osallistumishakemuksen / tarjouksen tekemisen hetkellä, mikäli tällainen on tarjouspyynnössä mahdollistettu. Esimerkiksi hänellä ei tarvitse tuolloin olla käytettävissään kalustoa tai henkilökuntaa, jota palvelun suorittaminen mahdollisesti vaatii, koska hän ei tuolloin tietenkään voi olla varma, voittaako hän tarjouskilpailun vai ei. Ehdokkaan on kuitenkin pystyttävä näyttämään riittävällä todennäköisyydellä osallistumishakemuksen / tarjouksen tekemishetkellä, että hän täyttää kaikki asetetut soveltuvuuden vähimmäisvaatimukset viimeistään silloin, kun palvelun tuottaminen alkaa.

5.3 Tarjousten vertailuperusteet

Ympäristönsuojeluun ja sosiaalisiin näkökulmiin liittyville vertailuperusteille pätevät samat ehdot kuin muillekin vertailuperusteille; niiden on liityttävä tuotteeseen (oltava siis tuotteen ominaisuuksia), eivät saa antaa hankintayksikölle rajoittamatonta valinnanvapautta (pystyttävä arvioimaan objektiivisesti= yleisesti hyväksyttävällä tavalla ja pitää pystyä asettamaan paremmuusjärjestykseen niiden suhteen), niiden on oltava sovellettavissa kaikkiin hyväksyttäviin tarjouksiin ja vertailuperusteet on ilmoitettava hankintailmoituksessa ja/tai tarjouspyynnössä.

Vertailuperuste on esitettävä siten, että tarjoajat pystyvät esittämään siihen liittyvät tiedot tuotteistaan vertailukelpoisella tavalla. Vertailuperusteissa korostuvat asetettujen kriteerien mitattavuus ja kaikissa hankinnan vaiheissa kriteerien täyttämisen todennettavuus (HUOM! ympäristömerkit). Yksinkertaisinta on kysyä muutama tärkeä ympäristökysymys, esim. energiankulutukseen, huoltoon, takuu-aikaan tai kierrätysjärjestelmiin liittyen ja antaa jokaisesta myönteisestä vastauksesta sama määrä pisteitä. Toinen vaihtoehto on viitata muutama kriteeriin ja antaa pisteitä vain, jos kaikki ne täyttyvät.

5.4 Sopimusehdot

Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon sopimusta tehtäessä eri tavoin. Edellä mainittuja esimerkkejä käytetään yleensä vähimmäisvaatimuksena mutta, kun ne siirretään sopimusehtoihin, tulevat ympäristönäkökohdat korostetusti esiin. On huomattavaa, että ympäristönäkökohtia voidaan velvoittaa joko heti toteutettaviksi tai niitä voidaan määritellä sopimuskauden aikana toteutettaviksi ts. kehittämiskohteiksi.

5.5 Sopimuksen seuranta ja raportointi

On erittäin tärkeää muistaa, että hankinta ei tosiasiaa pääty hankintasopimuksen tekemiseen. Jotta hankinnasta saataisiin tavoiteltu hyöty irti, on hankintayksikön valvottava huolellisesti, että kaupungin sopimuskumppani täyttää sopimuksessa sovitut velvoitteensa. Myös ympäristö- ja sosiaalisten vaatimusten täyttymisen seuranta on tärkeää ja sitä seurataan myös kaupungin ympäristöraportissa.

Kaupungin sopimusmallin mukaan hankinnalle on nimettävä sopimuksessa vastuuhenkilö, joka seuraa ja valvoo kaupungin puolelta sopimuksen täyttymistä. Vastuuhenkilön muuttumisesta on ilmoitettava sopimuskumppanille. Tarkemmin hankintojen yleisestä seurannasta ja valvonnasta Helsingin hankintakäsikirjan kohdassa 13.7.

Sopimuksen noudattamisen valvontaan on varattava riittävästi voimavaroja. Tehtävä edellyttää usein teknisiä menetelmiä, kuten raportointijärjestelmien laatimista. Kestävien hankintojen toteutumista voi seurata muun hankinnan seurannan/raportoinnin yhteydessä esim. excel-taulukolla tai Ahjon hankintapäätöksistä.

Helsingin hankintojen ympäristöverkostossa ja ympäristöraportoinnin asiantuntijatyöryhmässä on rajattu seuranta ympäristökriteerien käytöstä niin, että noudatetaan hankintalain määritelmää julkisesta hankinnasta:

Seurattava hankintapäätös:

- Aina yli 30 000 e
- Rakennusurakoissa ja käyttöoikeusurakoissa yli 150 000 e (rakennusurakka tulkitaan laajasti)
- Terveystieteiden- ja sosiaalipalvelut ja koulutuspalvelut yhteishankintana yli 100 000 e
- Sidosyksikköhankejussa viimeinen lenkki seurataan (ympäristökriteerit voivat olla suunnittelussa aiemmin)
- Tulevaisuudessa on toiveena, että seuranta voitaisiin kehittää osana koko Helsinkiin tulevaa sopimuksen hallintajärjestelmää.

Hankintamenettelyihin kannattaa tutustua tarkemmin Helsingin hankintakäsikirjan avulla. Seuraavissa kappaleissa käydään kuitenkin läpi lyhyesti erilaisten hankintamenettelyjen pääpiirteitä.

6 Hankintamenettelyt

Hankintamenettelyihin kannattaa tutustua tarkemmin Helsingin hankintakäsikirjan avulla. Seuraavissa kappaleissa käydään kuitenkin läpi lyhyesti erilaisten hankintamenettelyjen pääpiirteitä.

Hankinnoissa on käytettävä ensisijaisesti avointa tai rajoitettua menettelyä. Muita hankintamenettelyjä saa käyttää vain laissa säädetyin edellytyksin. Hankintalaissa säädetyt määräajat esimerkiksi tarjouksen tekemiselle ovat vähimmäisaikoja. Määräaikoja kannattaa pidentää, jos hankinnan laatu tai laajuus sitä edellyttää. Valittaessa menetelmää on tärkeää valita se, jossa voidaan ottaa ympäristönäkökulma parhaiten huomioon. Hankintalain mukaisesti julkisessa kilpailuttamisessa hankintamenettelyn ulkopuolelle voidaan sulkea ne yritykset, jotka ovat rikkooneet ympäristölainsäädäntöä. Esimerkkinä edellisistä ovat mm. ammatin harjoittamiseen liittyvästä lainvastaisesta teosta saatu tuomio ja vakavaan virheeseen syyllistyminen ammattitoiminnassa. On myös mahdollista tarkistaa yrityksen kyky toimia ympäristösäädösten mukaan ja pyytää yritystä todistamaan teknistä osaamistaan valmistaa hankittava tuote malliksi.

6.1 Avoin menettely

Hankintamenettely, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen ja jossa kaikki halukkaat toimijat voivat tehdä tarjouksen. Hankintailmoituksen julkaisemisen jälkeen hankintayksikkö saa lähettää tarjouspyyntöasiakirjat myös suoraan sellaisille toimittajille, joilta se haluaa tarjouksen. Avoin hankintamenettely voi olla EU-hankinta tai Kansallinen hankinta, joiden välissä esimerkiksi tarjousajan pituudessa on eroja.

6.2 Rajoitettu menettely

Hankintamenettely, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen ja johon halukkaat toimittajat voivat pyytää saada osallistua. Ainoastaan hankintayksikön valitsevat ehdokkaat voivat tehdä tarjouksen.

Rajoitettua menettelyä saa käyttää kaiken tyyppisissä hankinnoissa. Koska rajoitetussa menettelyssä vain hankintayksikön valitsevat ehdokkaat saavat tehdä tarjouksen, soveltuu rajoitettu menettely erityisesti hankintoihin, joissa olisi odotettavissa paljon tarjouksia tai joissa tarjouksen tekeminen tai tarjousten vertailu on työlästä. Rajoitetun

menettelyn tunnusomainen piirre on siis hankintayksikön mahdollisuus ennalta rajata niiden ehdokkaiden määrää, jotka kutsutaan tarjousmenettelyyn.

6.3 Suorahankinta

Suorahankinta merkitsee poikkeusta normaalista kilpailuttamisvelvollisuudesta, joten suorahankinnan edellytyksiä tulkitaan suppeasti. Suorahankinta tarkoittaa hankinnan tekemistä hankintailmoitusta julkaisematta, joten myös suorahankinnassa voidaan järjestää tarjouskilpailu hankintayksikön valitsemien toimittajien kesken. Tällaisesta – siis hankintailmoitusta julkaisematta järjestetystä - kilpailutuksesta huolimatta tilanteessa on siten kyse suorahankinnasta, johon täytyy olla laissa säädetty peruste. Hankintayksikkö on velvollinen näyttämään toteen, että olosuhteet, joiden nojalla poikkeusta voidaan soveltaa, ovat olemassa.

6.4 Puitejärjestely

Puitejärjestely ei ole itsenäinen hankintamenettely. Puitejärjestelyllä sen sijaan tarkoitetaan yhden tai useamman hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välistä sopimusta, jonka tarkoituksena on vahvistaa tietyn ajan kuluessa tehtäviä hankintasopimuksia koskevat ehdot, kuten hinnat ja suunnitellut määrät. Hankintayksikkö valitsee toimittajat puitejärjestelyyn pääsääntöisesti avoimella tai rajoitetulla menettelyllä. Puitejärjestelyä käytetään, kun halutaan ostaa usein samantyyppisiä tavaroita ja palveluita tai sellaisia tuotteita, joiden hinnat vaihtelevat nopeasti. Puitejärjestelyjä kannattaa tehdä esimerkiksi remonttipalveluista / luktotoista / kuljetuspalveluista (tarvitaan usein samantyyppisiä palveluja) tai tietokoneista ja oheislaitteista (hinnat muuttuvat nopeasti).

6.5 Neuvottelumenettely

Neuvottelumenettelyllä tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta ilmoituksen ja johon kaikki halukkaat toimittajat voivat tehdä osallistumishakemuksen. Hankintayksikkö valitsee ne ehdokkaat, joiden kanssa se neuvottelee hankintasopimuksen ehdoista. Neuvottelumenettelyn käyttö edellyttää aina hankintalaissa olevaa perustetta sen käytölle. Neuvottelumenettelyssä ehdokkaita tulee kutsua vähintään kolme, edellyttäen että soveltuvia ehdokkaita on riittävä määrä.

Kilpailullista neuvottelumenettelyä voidaan käyttää erityisen monimutkaisessa hankinnassa, jossa hankintayksikkö ei pysty objektiivisesti ennakolta määrittelemään hankinnan oikeudellisia, rahoituksellisia tai taloudellisia ehtoja ja yksityiskohtia taikka teknisiä keinoja tarpeidensa tai tavoitteidensa toteuttamiseksi. Kilpailullisen neuvottelumenettelyn käyttökohteita ovat esimerkiksi suuret liikenneinfrastruktuurihankkeet, korkean teknologian hankkeet, hankinnat, joissa innovatiivisten ratkaisujen huomioiminen voi olla erityisen tarkoituksenmukaista sekä hankkeet, joissa parhaan rahoituskeinoon tai riskinjakomallin valintaa ei ole tarkoituksenmukaista tehdä ennakolta. Lisäksi edellytyksenä on, että tarjouksen valintaperusteena käytetään kokonaistaloudellista edullisuutta.

Rajoitetussa menettelyssä ja neuvottelumenettelyssä tehty ehdokkaiden valinta on perusteltava tarjouksen valintaa koskevassa hankintapäätöksessä.

6.6 Innovaatiokumppanuus

Innovatiivisia julkisia hankintoja ovat muun muassa innovatiivisten tuotteiden ja palvelujen hankinta, tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa tukevat ns. esikaupalliset hankinnat sekä toimenpiteet, joilla yksityisiä hankintoja kehitetään innovaatiomyönteisemmiksi. Usein innovatiivisiin hankintoihin liittyy ulkopuolista rahoitusta esimerkiksi Tekesistä.

6.7 Esikaupallinen hankinta

Kun markkinoilta ei löydy hankintatarpeen mukaista tuotetta tai palvelua valmiina ja olemassa oleva kysyntä on liian vähäistä kannustamaan yrityksiä kehitysohjon omalla riskillään, julkinen toimija voi kilpailuttaa tutkimus- ja kehitysohjon uuden tuotteen tai palvelun kehittämiseksi. Menetelmä soveltuu tilanteisiin, joissa julkisen sektorin tunnistamaan kehittämistarpeeseen ei markkinoilla vielä ole olemassa tarjontaa ja jossa edellytetään vaativaa kehitystyötä sen ratkaisemiseksi. Esikaupallisissa hankinnoissakin tavoitteena on, että kehitettävälle tuotteelle tai palvelulle syntyy kysyntää laajemmin. Yrityksille esikaupalliset hankinnat voivat tarjota kehitysympäristön ja tiiviin yhteistyön kärkikäyttäjän kanssa, mikä helpottaa markkinoille pääsyä. Esikaupallisissa hankinnoissa itse hankinta kohdistuu tutkimus- ja kehitysohjon ostamiseen.

Esikaupallisen hankinnan lähestymistapa on noussut esiin eurooppalaisessa keskustelussa lupaavana lähestymistapana yhteiskunnallisiin tarpeisiin vastaavien innovaatioiden vauhdittamiseksi. Esikaupallisen hankinnan tavoitteena on laittaa yritykset kilpailemaan julkisen sektorin tarpeisiin vastaavien uusien ratkaisujen kehittämiseksi.

Toinen tärkeä piirre on riskien ja hyötyjen jakamisen periaate. Julkinen sektori osallistuu tuotekehityksen rahoitukseen esikaupallisessa vaiheessa. Teollis- ja tekijänoikeudet jaetaan siten, että yrityksille muodostuu riittävät kannustimet syntyvien innovaatioiden kaupallistamiseen. Julkinen toimija voi kuitenkin pyrkiä julkaisemisen sekä standardoinnin kautta edesauttamaan tulosten laajempaa hyödyntämistä.

Esikaupallinen hankinta etenee vaiheittain. Kunkin vaiheen jälkeen suoritetaan väliarviointi, jonka perusteella valitaan lupaavimmat ratkaisut jatkokehitykseen.

www.vtt.fi/files/sites/procuinno/procuinno_es1.pdf

6.7.1 Käänteinen kilpailutus

Käänteisessä kilpailutuksessa eli niin sanotussa ranskalaisessa urakassa hinta on määritelty etukäteen tarjouspyynnössä. Tarjoajat esittävät ratkaisunsa annettuun ”urakahintaan”. Ranskalainen urakka sopii hyvin esimerkiksi sellaisiin kilpailutuksiin, jolla tietyllä hinnalla halutaan saada esimerkiksi mahdollisimman energiatehokas rakennus. Käänteistä kilpailutusta käytetään vielä aika harvoin, mutta se voisi helpottaa kestävämpien ratkaisujen löytämisessä budjettia kasvattamatta. Käänteistä kilpailutusta voi tehdä myös osittaisena niin, että maksimihinta määritetään etukäteen, mutta silti edullisimmalle hinnalle voi asettaa tietyn painoarvon.

6.7.2 Suunnittelukilpailu

Voidaan soveltaa hankintoihin, joiden kohteena on suunnitelma. Suunnittelukilpailulla tarkoitetaan menettelyä, jolla hankintayksikkö voi hankkia esimerkiksi kaupunkisuunnitteluun tai tietojenkäsittelyyn suunnitelman, jonka tuomaristo valitsee kilpailulla. Tällaisessa kilpailussa voidaan antaa myös palkintoja. Suunnittelukilpailun on tarkoitettu pääsääntöiseksi hankintamenettelyksi erityisesti sellaisissa hankinnoissa, joiden kohteena on jo kilpailuttamisvaiheessa luovan työn tulos.

7 Esimerkkejä tuote- ja palveluryhmittäin

Tässä osiossa esitellään esimerkkikriteerejä ja hankinta-esimerkkejä merkittäviin tuote- ja palveluryhmiin, joita ei aina Helsingissä tehdä keskitettynä hankintana. Esitetyt kriteerit ovat esimerkkejä ja niiden käyttö vaatii aina hankintakohtaista arviointia, eikä kaikkien esitettyjen esimerkkikriteerien käytöstä sellaisenaan ole vielä kokemuksia Suomesta. Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että kriteerejä voi käyttää monin eri tavoin ja hankinnan eri vaiheissa esimerkiksi vähimmäisvaatimuksina tai vertailuperusteina riippuen mikä menettely sopii parhaiten kyseiseen hankintaan.

7.1 Ajoneuvot ja kuljetuspalvelujen hankinta

Esimerkkikriteerit

Julkista ajoneuvojen ja liikenteen hankintaa säätelee direktiivi puhtaiden ja energiatehokkaiden ajoneuvojen edistämisestä (2009/33/EY), joka velvoittaa myös henkilökuljetuspalveluiden hankinnassa. Helsingin omat kalustohankinnat tehdään keskitetysti Staran logistiikkakeskuksessa.

Helsingin omien henkilöautojen hankinnassa noudatetaan vähäpäästöisyyskriteeriä enintään 100 g /CO₂, kuljetuskäyttöön hankittaville monikäyttö- tai farmariautoille 130 g/CO₂ ja kaasui- tai etanoliautoille 150 g/CO₂ ja vähintään EURO 5-luokka. Vähäpäästöisyyskriteerejä päivitetään säännöllisesti. Tästä löytyy kaupunginhallituksen päätös vähäpäästöisyyskriteereistä.

Myös pelkkää kuljetuspalvelua hankittaessa ympäristökriteerien asettamiseen on monia mahdollisuuksia. Sen sijaan tavara- ja palveluhankintojen yhteydessä kuljetukselle voi asettaa ympäristökriteereitä vain silloin, kun kuljetuksella on selkeä vaikutus ostettavaan tuotteeseen. Pääsääntöisesti siis tavarahankintoihin liittyville kuljetuksille ei voi asettaa sellaisia ympäristökriteereitä, joilla on vaikutusta tarjoajien valintaan, esimerkiksi tarjousten vertailuperusteita.

Kalustohankinnat

- Vähäpäästöisyys, esim. 100 g/CO₂
- Tarkempia päästörajoja kokoluokittain löytyy täältä: <http://www.motivanhankintapalvelu.fi/tietopankki/kuljetuspalvelut/ymparistokriteerit.html>
- Vaatimus ajoneuvon polttoaineesta, esim. sähkö- tai biokaasu
- Raskaammalle kalustolle EURO-luokkataso tai käyttöönottovuosi, esim. vähintään EURO 6-taso
- Renkaiden polttoainetalousluokka esim. A-C
- Vaatimus kitkarenkaista
- Vaatimus moottorin lämmittimestä ja ajotietokoneesta (auttavat ajamaan taloudellisesti)

Kuljetuspalveluhankinnat

- Vähäpäästöisyys esim. alle 100-150 g/CO₂ henkilöautokuljetuksissa auton koosta riippuen ja palvelun suorittamisessa käytettävistä ajoneuvoista, joiden CO₂-päästöt ovat pienemmät (kuin vähimmäisvaatimus), saa lisäpisteitä.
- EURO -luokat esim. EURO 5 raskaamman kaluston kuljetuksissa
- Kalustosta, jossa on käytössä kuljettajakohtainen ajotavan seurantajärjestelmä, saa lisäpisteitä.
- Lisäpisteitä polttoaineenkulustietojen ja ajokilometritietojen toimittamisesta
- Lisäpisteitä saa tarjoaja, jonka kuljettajat ovat suorittaneet taloudellisen ajotavan koulutuksen, johon on sisällynyt ajoharjoittelua.

Kuljetukset HKR:n alueurakoissa

Helsingissä alueurakoiden kilpailutuksissa tarjoajilta vaaditaan urakan ominaispiirteet huomioon ottava ympäristöselvitys.

Ympäristöselvityksessä edellytetään:

- Seuraamaan polttoaineen kulutusta ja raportoimaan siitä tilaajalle neljännesvuosittain.
- Kuvausta, miten urakassa pyritään vähentämään ajokilometrejä
- Kertomaan millaista taloudellisen ajotavan koulutusta kuljettajat ovat saaneet ja miten heitä tullaan kouluttamaan urakan aikana.
- Pisteitä voi saada esim. reitityksen optimoinnista.
- Tämä lisäksi kalustolle asetetaan vähimmäisvaatimuksia ja vertailuperusteita terveydelle haitallisten pakokaasupäästöjen rajoittamiseksi.
- Terveydelle haitallisten pakokaasupäästöjen rajoittamiseksi Helsingissä kalustolle on perinteisesti asetettu ikävaatimus. Vähimmäisvaatimuksena, että käyttöönottovuosi on ollut aikaisintaan 2002 (tai uudempi) kaikelle kalustolle poislukien tiehöylille. Käytännössä tämä on vastannut raskaan kaluston päästöluokkaa EURO III ja työkoneiden luokkaa Stage II. Vaatimukset eivät koske tilapäiskalustoa, joka on käytössä alle kahden viikon ajan.

- Ikävaatimuksen voi täyttää myös jälkiasennettavan puhdistuslaitteiston avulla. Lisäteknologian asentaminen todennetaan kolmannen osapuolen antamalla todistuksella, joka pitää olla johdettavissa tarjouksessa osoitettuun kalustoon.
- Tarjousten vertailussa annetaan lisäpisteitä vuotta 2002 uudemmassa kalustosta. Pisteytys on toteutettu portaittain niin, että urakoitsija saa sitä enemmän pisteitä, mitä uudempaa kalusto on.

Pakilan alueurakan pilottikohteessa kalustovaatimukset on ilmaistu päästöluokkina ja kuorma-autojen vaatimus nostettiin luokkaan EURO IV.

Kokemukset:

Helsingin kokemus on, että ympäristöselvitysten laatu vaihtelee paljon – ympäristöasioihin panostaneet tarjoajat erottuvat selvästi.

Kalustovaatimusten osalta kokemus on, että yritykset pystyvät vastaamaan niihin riittävän hyvin. Vaatimusten käyttö on koettu sujuvaksi, mutta tarjousten pisteytyksessä CE-standardia alempien melupäästöjen todentaminen on ollut haastavaa sekä tilaajalle että tarjoajille. Taloudellisen ajotavan koulutusten todentaminen on ollut osittain hankalaa alan kirjavien todistuskäytäntöjen vuoksi.

7.2 Sähkön ja lämmön hankinta

Sähkön ja lämmön hankinnassa tärkeintä on tarkastella energian alkuperää ja tuotannon tehokkuutta. Lisäksi sähkön ja lämmön hankintatarpeeseen vaikuttaa energiansäästö, energiatehokkuus toimet sekä oman energiantuotannon osuus. Lisätietoa energiatehokkuuteen ja omaan energiantuotantoon liittyvien hankintojen kriteereistä kohdassa 7.3.

Esimerkkikriteerit

- 100 % tai x % uusituvalla energialla (tai tarkemmin tuulivoimalla, vesivoimalla jne.) tuotettua sähköä ja lämpöä, jolle on myönnetty alkuperätakuu.
- Sähkö täyttää Ekoenergia-merkin kriteerit <http://www.ekoenergy.org/fi/ecolabel/criteria/>
- Kaukolämmössä vaaditaan uusituvan energian lisäksi tehokkaasti tuotettua lämpöä ja sähköä sähkön- ja lämmönyhteistuotannolla
- Generaattoreihin hankintaan biopolttoainetta tai generaattoreita käyttävältä palvelutarjoajalta vaaditaan biopolttoaineiden käyttöä
- Uusiutuvista energialähteistä tuotetun sähkön hankkiminen: hankintaviranomainen voi sähkön toimitamista koskevassa hankinnassa käyttää perusteena uusiutuvista energialähteistä tuotettua sähköä. Lisätietoa sähkön kilpailutuksesta <http://www.motivanhankintapalvelu.fi/tietopankki/sahko/ymparistokriteerit.html>

Opetusviraston vihreän sähkön kilpailutus

Suurin osa opetustoimen energiankulutuksesta syntyy koulutilojen lämmityksestä. Tilojen käytön tehostaminen on yksi opetustoimen mahdollisuus energiankulutuksen vähentämiseen. Sähköä kouluissa kuluu eniten sisävalaistukseen ja ilmanvaihtoon sekä keittiön laitteisiin. Opetuspalvelujen hankinnoissa energiankulutus on mahdollista ottaa huomioon edellyttämällä sekä Helsingin kaupungin kouluissa ja oppilaitoksissa toimivilta että omissa tiloissaan opetuspalveluja tarjoavilta energiatehokkaita toimintatapoja ja energiansäästöä sekä mahdollisesti uusiutuvan energian käyttöä.

Opetusvirasto on tehnyt ajalle 1.1.2014 – 31.12.2016 kiinteähintaisia sähkönostosopimuksia niihin kohteisiin, joiden energiankulutus on suurinta (yli 300 MWh/a) ja muut pienemmät kohteet ovat tariffihinnoiteltuja.

Opetusviraston kiinteähintaisen sopimuksen perusteella toimitetaan sähköä yhteensä 28 käyttökohteeseen. Sähköerä kiinnitettiin vuosille 2014-2016 NasdaqOMX CommoditiesEurope-pörssissä keväällä 2013. Kiinnitetylle sähköerälle hankittiin vesivoimatuotannon alkuperätakuun sertifikaatteja. Alkuperätakuun sertifikaattien kustannusvaikutus on alle 6000 euroa vuodessa. Sähkö on hankittu johdannaismarkkinoilta vuosituotteina.

Kilpailutus oli helppo toteuttaa ja sujui ongelmitta. Myös Helsingin omista organisaatioista myös ainakin Korkeasaari on hankkinut vihreää sähköä vuodesta 2015 alkaen.

7.3 LVIS –hankinnat

LVIS-hankinnoilla tarkoitetaan muun muassa valaistusjärjestelmien, lämmitysjärjestelmien, ilmastointikoneiden hankintaa. Entistä useammat LVIS-hankinnat ovat laitteiden sijaan palveluita, mikä onkin usein taloudellisesti kannattavampi sekä työllisyyttä tukeva vaihtoehto. Samoja hankinnan kriteerejä voi hyödyntää niin laite kuin palveluhankinnassakin.

LVIS-hankintoihin liittyy paljon hyvin yksityiskohtaisia teknisiä vaatimuksia ja kriteerejä, mutta ympäristönäkökulmasta, joitain kaikkia LVIS-kaikkia koskevia periaatteita voidaan nostaa esiin, jotka vaikuttavat ympäristökuormitukseen.

Esimerkkikriteerit

- Energiatehokkuus
- Päästö- tai polttoainevaatimus, esim. lämmöstä 80 % pitää tuottaa puupohjaisella polttoaineella
- Häviöiden suuruus
- Tuotantokustannus/esim. 15 vuotta
- Käyttöikä
- Valaistuksen kriteerejä tarkemmin <http://www.motivanhankintapalvelu.fi/tietopankki/valaistus/ymparistokriteerit.html>
- Lämpöyrittäjyyteen liittyviä kriteerejä tarkemmin <http://www.motivanhankintapalvelu.fi/tietopankki/lampoyrittajyys/ymparistokriteerit.html>

7.4 Suunnittelutyön kilpailutus rakentamisessa

Suunnittelu on avainasemassa, kun halutaan vaikuttaa niin uudis- ja infrarakentamisen kuin peruskorjaustenkin ympäristövaikutuksiin. Kilpailutuksessa suunnittelijoille voidaan asettaa kriteerejä ja sen lisäksi on tärkeää, että suunniteltavan kohteelle asetetaan tavoitetaso esimerkiksi energiatehokkuuden suhteen jo ennen suunnitteluvaiheen alkamista ja suunnittelutyön kilpailutuksessa haluttua tavoitetasoa painotetaan.

Esimerkkikriteerit

- Lead ja Breeam - pätevyysvaatimukset tai muut suunnittelupätevyudet
- Referenssit energiatehokkaasta suunnittelusta
- Vaatimus investoinnin ilmastovaikutuksen arvioinnin toteutuksesta suunnittelun yhteydessä
- energia-, resurssitehokkuusja elinkaariasiantuntijan mukana olo suunnittelussa

LED-valohankinta Oulunkylän tekojäärata

Hankinnan kohteena oli LED-valaistusjärjestelmä Oulunkylän liikuntapuiston ulkojääradalle. Lisäksi uusittiin vaijerit sekä valaisinylväitä korjattiin. Hankinnan seurauksena kentän valoteho sekä energiatehokkuus ovat parantuneet.

Oulunkylän ulkojäärata on Euroopan suurin ja valaistusjärjestelmä koostuu 561 valaisimesta. Valaistusjärjestelmä asennettiin ensimmäistä kertaa vuoden 2013 syksyllä. Ongelmien ilmentyä ja niiden korjaamisen jälkeen järjestelmä saatiin täysin kuntoon maaliskuussa 2014.

Kilpailuttajana hankinnassa toimi liikuntavirasto.

Motivaationa hankkeelle toimi vanhan järjestelmän suuret kustannukset. Uudessa LED-valo järjestelmässä on säästetty 2/3 kustannuksista verrattuna vanhaan järjestelmään. Kustannussäästöjen lisäksi vanha järjestelmä oli käyttöikänsä päässä. Kyseessä oli Liikuntaviraston ensimmäinen iso LED-hankinta.

Hankintaan ei haettu ulkopuolista rahoitusta. Valtionapua saatiin suurempaan kokonaisuuteen sisältäen vaijerien ja pylväiden korjauksen. Ennen varsinaista kilpailutusta tehtiin markkinakartoitusta ja eri yritykset esittelivät omia suunnitelmiaan ja tuotteitaan. Lisäksi palkattiin konsultti tekemään tarkempaa suunnitelmaa uudesta valaistusjärjestelmästä.

Hankintamenetelmänä käytettiin avointa hankintamenettelyä. Niukan tarjonnan vuoksi avoin menettely sopi hankintaan hyvin. Valituksen seurauksena asia käsiteltiin markkinaoikeudessa, mikä johti aikataulun viivästymiseen. Hankinnassa valaistusjärjestelmän ja vaijerien asennuksesta ja valaistuspylväiden kunnostuksesta vastasivat eri yritykset.

Cleantech-näkökulmaa tukevia kelpoisuusvaatimuksia hankkeessa olivat valotehoon ja energiankulutukseen liittyvät vaatimukset ja valaistustehon säätelyn mahdollisuus eri tapahtumien yhteydessä.

Aluksi järjestelmän toimivuudessa oli ongelmia lamppujen vedenpitävyyden takia. Toimittaja kuitenkin korjasi lamput toimitustakuun puitteissa. Toimitustakuu ja huoltosopimus jatkuvat edelleen toimitajan kanssa. Sopimus pitää sisällään 20 vaihdettavaa varavalaistinta ja huoltopalvelua.

Kokemukset:

Tärkeimpiin tekijöihin hankkeen onnistumisen kannalta kuului aikataulun suunnittelu. Aikataulujen pitää olla joustavia ja esimerkiksi sääolosuhteet ja lumikuorma täytyy ottaa huomioon suunnittelussa. Sääolot voivat myös vaikuttaa aikatauluihin kun on kyse ulkotöistä. Valittu toimittaja ei tullut pääkaupunkiseudulta mikä osaltaan vaikutti myös aikataulujen suunnitteluun ja työvoiman hankintaan. LED-järjestelmänä tämä oli liikuntaviraston lisäksi myös toimittajan suurin tähän asti toimittama järjestelmä.

Hankkeen ympäristö- ja kustannushyötyihin voidaan laskea valaistuksen huima 36 830 euron säästö vuositasolla vaikka valaistustehoa parannettiin vanhoihin elohopealamppuihin verrattuna. Lisäksi valaistuksen säätömahdollisuus vähentää entisestään energiankulutusta.

Hankkeesta opittiin että Internet-pohjainen käyttöjärjestelmä on yksin haavoittuva. Jos nettiyhteys kaatuu, ei valoja saa kytkettyä päälle tai pois päältä. Jonkinlaista manuaalivarmistusta kaivataan ja tässä tapauksessa se asennetaan jälkepäin. Tämä olisi ollut hyvä saada lisättyä alkuperäiseen kilpailutukseen. Vaikka kyseinen hankinta oli kaikille toimijoille ensimmäinen tämän kokoluokan hankinta, oli lopputulos toimiva. Ulkovalaisimiin liittyvä erikoiskysymys, joka olisi hyvä tietää etukäteen, liittyi varsinkin valaisimien vesitiiveyteen, lumen kantokykyyn, sulamiseen ja siitä aiheutuvaan veden jääntymiseen tai kentälle tippumiseen on vaikea löytää sopivia ratkaisuja etukäteen.

Teknologiavapaa hankinta Sakarinmäen koulu

Östersundomissa sijaitsevaan Sakarinmäen kouluun haluttiin hankkia uusiutuvaa lähienergiaa. Hankinnan kohteena oli energiantuotannon hybridijärjestelmä, joka hankittiin niin sanottuna teknologiavapaana hankintana, jossa energian tuotannolle ja teholle asetettiin tiettyjä kriteerejä, mutta ei etukäteen määritetty hankittavaa teknologiaa tarkemmin. Hankinnassa tärkeää oli myös teknologian soveltaminen opetuskäyttöön, jolla oppilaille voitaisiin havainnollistaa energiantuotantoa.

Hankinnan energiatehokkuuteen liittyvät kriteerit olivat:

- xx MWh/a
- P max MWh
- RES %

Hankinnassa painotettiin koko elinkaaren aikaisia kustannuksia eli tuotantokustannukset tuli ilmoittaa 15 vuoden ajalta (€/MWh/15v)

Kokemukset:

Uudenlainen hankinta ja kriteerit yllättivät niin tarjoajat kuin hankintaorganisaation, jossa oli pientä muutosvastarintaa. Tarjoajien puolella kävi ilmi, että verkostot ovat vielä hajanaiset ja yliyrittämistä esiintyi. Sekä tarjoajan että hankkijan on tärkeä pitää mielessä tarjotaanko/hankitaanko tuotantokustannusta vai laitetta.

Hankittavaksi järjestelmäksi valikoitui hybridijärjestelmä, joka perustuu maalämpöön ja aurinkoenergiin.

7.5 Kaupunkitilan materiaali- ja kaluste-hankinnat

Esimerkkikriteerit

- Uusiomateriaalien käyttö %
- Normaalista pidempi takuu-aika, pisteytys vertailuperusteissa
- Hiilijalanjälki tai kokonaisenergian kulutus
- Tuotantokustannus € / xx vuotta, esim. huoltosopimukset
- Sähköisen suunnittelun käyttö

Käytetyt raaka-aineet	30,14	kg CO ₂ eqv
Kuljetukset valmistuspaikalle	1,51	kg CO ₂ eqv
Valmistusvaihe	0,58	kg CO ₂ eqv
Kuljetukset asiakkaalle	0,14	kg CO ₂ eqv
Käyttöikä/poistaminen	16,18	kg CO ₂ eqv
yhteensä CO₂ (30 vuoden tarkastelu)	48,6	kg CO₂/tuote

Kuva 2. Esimerkkejä kaupunkikalusteiden hiilijalanjälkilaskennasta.

HKR kaupunkikaluste-hankinnassa CO₂-laskuri

Helsingin rakennusvirasto (HKR) halusi kaupunkikalustehankinnassa ottaa huomioon tuotteiden hiilijalanjäljen. Laskuria on käytetty kaupunkikalusteiden puitesopimuksessa (valmiskalusteet) sekä omien mallien hankinnoissa eli roska-astioiden, penkkien ja runkosuojien hankinnassa. Laskuri on kehitetty HKR:n tarpeeseen ja HKR omistaa laskurin käyttöikeuden.

HKR-laskuri on työkalu, jonka avulla tuotteita voidaan vertailla keskenään laskurin tuottamien hiilijalanjälkien perusteella. Laskurissa käytetään yleisesti hyväksytyjä ja käytettyjä raaka-ainekohtaisia keskimääräisiä lähtötietoja. Laskurin tuloksia voidaan pitää suuntaa-antavina, sillä se ei sisällä kaikkia tuotteen elinkaaren aikaisia prosesseja ja materiaaleja (esim. varastoinnin aikaiset trukkikuljetukset, pakkausmateriaalit, pintakäsittelyaineet). Laskurissa on kuitenkin keskeiset päästöt hiilidioksidiekvivalentteina tuotteen koko elinkaaren ajalta. Laskuri ei vastaa kaikilta osin kansainvälisiä standardeja PAS 2050:2011 ja ISO/TS 14067:fi

- Laskuria käytettiin muu muassa kaupunkikalusteiden hankintaan, 4 vuoden puitesopimus, johon kuului monta eri tuoteryhmää. CO₂-laskuria käytettiin tuoteryhmistä vain penkeissä ja teräspollareissa. Hiilijalanjälki oli yksi laadullinen vertailuperuste, jonka painoarvo oli 10 %. Vastuu laskuriin täytettävien tuotekohtaisten tietojen paikkansapitävyydestä on tuotteen valmistajalla.

On tärkeää huomioida, että laskennan lopputulos on suuntaa-antava, mutta vertailukelpoinen samalla laskurilla laskettuihin tuloksiin nähden toiminut hankinnassa hyvin, mutta painoarvo ollut aika pieni – toisaalta on ollut tärkeää, että laskurin käytön kautta on kiinnitetty huomiota tuotteen hiilijalanjälkeen.

Kokemukset:

Lopputuloksena voidaan todeta, että on tärkeää edetä hitain askelin ja totuttaa markkinat tämän tyyppiin työkaluun. Palautetta ei ole juuri tullut, jolloin voidaan ajatella että tarjoajien osalta laskuria on ollut kohtalaisen helppo käyttää. Ainoastaan jollain maahantuojilla oli ongelmia päämiestensä kanssa, joten he käänättivät laskurin englanniksi. Jatkossa laskuria haluttaisiin kokeilla laajemmin uusiin tuoteryhmiin, kuten toimintavälineet. Myös hiilijalanjäljen painoarvoa voisi nostaa hankinnassa.

Staran luonnonkivi- ja betonikivityöt

Hankinnan kohteena oli vuoden 2015 luonnonkivi- ja betonikivityöt Helsingin kaupungin alueella. Kivityökilpailuksessa esitettiin vaatimuksia eettisen ja ekologisen tuotannon suhteen. Vaatimuksia oli sekä tarjouspyynnössä että urakkasopimusmallissa.

Tarjouspyynnössä:

- Urakoitsija noudattaa itse ja huolehtii siitä, että toimittajan aliurakoitsijat sekä kivimateriaalitoimittajat noudattavat
- Kansainvälisen työjärjestön ILO:n perussopimusten sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksiä tarjottavaa tuotetta ja/tai raaka-ainetta valmistettaessa siinä tapauksessa, että niitä ei vielä ole pantu täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä.

Urakkasopimusmallissa (joka on sopimusluonnoksen liitteenä tarjouspyynnön yhteydessä) Tarkennettiin vaatimusta siitä, että tarjoaja ja tämän alihankkijat täyttävät kansainvälisen työjärjestön (ILO) perustynormit.

- pakkotyön poistamista koskevat yleissopimukset (sopimukset 29 ja 105)
- vähimmäispalkkaa koskevat normit (sopimus 131)

Elina Lampela

- työaika koskevat normit (sopimukset 1 ja 30)
- Yhdistäytymisvapautta koskevat sopimukset (ammatillinen järjestäytymisvapaus sekä järjestäytymisoikeuden ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden periaatteiden soveltaminen (sopimukset 87 ja 98)
- syrjinnän kieltä (sopimukset 100 ja 111)
- työsuojelu ja työterveydenhuolto (sopimukset 115, 155 ja 170)
- työnantajan aloitteesta tapahtuvan työsuhteen päättämisen seuraukset (sopimus 158).

Tarjoajat pystyivät vastaamaan melko hyvin hankkijan vaatimukseen, mutta selvityksissä oli eroja ja joidenkin sertifikaattien ja todistusten tulkinta oli haastavaa.

7.6 Toimistokalustehankinnat

Esimerkkikriteerit:

Huonekalut ovat laaja tuoteryhmä, johon kuuluu monia erilaisia huonekaluja (mm. tuolit, pöydät, vaatekaapit ja hyllyt), joita käytetään hyvin erilaisiin tarkoituksiin (kouluissa, toimistoissa, keittiöissä, kylpyhuoneissa, ulkotiloissa, erikoistarkoituksissa jne.)

Kriteerien tavoitteena on ympäristöystävällisiin materiaaleihin ja valmistusprosesseihin perustuvien kalusteiden hankinta. Tämä tarkoittaa mm., että puutavara hankitaan laillisesti ja kestävä kehityksen mukaisesti hoidetuista metsistä. Valmistuksessa käytetään materiaaleja, jotka on osittain tai kokonaan valmistettu kierrätetyistä ja/tai uusiutuvista materiaaleista (kuten puusta). Rajoitetaan orgaanisten liuottimien ja päästöjä aiheuttavien haihtuvien orgaanisten yhdisteiden osuutta tuotteissa, liimoissa ja pintakäsittelyaineissa. Vältetään tiettyjä vaarallisia aineita materiaalien tuotannossa ja pintakäsittelyissä.

EU:n komission GPP toolkit-ohje on olemassa huonekaluille ja siitä löytyy yksityiskohtaisempia kriteerejä http://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_gpp_criteria_en.htm

7.7 Ruokapalvelut

Ruualla ja ruokapalveluilla on paljon ympäristövaikutuksia ja siksi niiden hankinnalla on iso merkitys. Ruokapalveluiden hankintaan kuuluu niin raaka-aineiden hankintaa, ruokapalveluhankintaa esimerkiksi kouluihin sekä erilaista ravintola- ja cateringpalveluiden hankintaa.

Esimerkkikriteerit

- x % tuoteryhmästä oltava luomu ja reilun kaupan tuotteita
- Ulkomaiset kalatuotteet MSC -sertifioitua kokonaan tai osittain
- Ruokalistalla tulee olla aina kasvisvaihtoehto

- Toimitetaan ryhmä- ja/tai kuljetuspakkauksessa, josta yli 45 prosenttia on kierrätysmateriaalia
- Ei yksittäispakattuja tuotteita
- Jätteen määrän vähentämiseksi on ruokien ja juomien tarjoilussa käytettävä uudelleenkäytettäviä aterimia, astioita, laseja ja pöytätekstiilejä tai uusiutuvista raaka-aineista tehtyjä aterimia, astioita tai muita ateriapalveluvälineitä.
- Kuljetuksissa palvelujen toteuttamisessa käytettävien ajoneuvojen on täytettävä vähintään Euro 4- tai IV-päästövaatimukset
- Palvelun tarjoajalla on oltava energiansäästösuunnitelma
- Palvelun tarjoajan tulee tehdä hävikinseurantaa
- Sopimuspuolen on osoitettava, että se on teknisesti ja ammatillisesti pätevä täyttämään sopimukseen sisältyvät ympäristövaatimukset. Todisteeksi hyväksytään
 - todistus ateriapalveluihin sovellettavan ympäristöasioiden hallintajärjestelmän (EMS) (esimerkiksi EMAS, ISO 14001 tai muun vastaavan järjestelmän [luetellaan muut kansalliset tai alueelliset viralliset järjestelmät]) standardien täyttämistä, tai
 - selvitys ateriapalveluissa noudatetusta ympäristöpolitiikasta sekä työohjeista ja menetelmistä, joilla varmistetaan palvelujen toteuttaminen ympäristöä säästävällä tavalla, tai
 - vastaavista sopimuksista kertynyt aiempi kokemus ympäristöasioiden hallintatoimenpiteistä.

Pienemmissä kokoustarjoiluita tai catering-palveluita ostettaessa tilauksessa voi valita kasvispainotteista sekä luomu- tai lähiruokatarjoilua ja Reilun Kaupan tuotteita. Tarkempia catering-palveluiden kilpailutus ohjeita löytyy Motivan hankintapalvelusta ja EU:n ohjeesta

Hankintakeskuksen toimistokalustehankinta

Hankintakeskuksen vuonna 2012 kilpailuttama puitesopimus toimistokalusteista kaupungin virastoille. Toimistokalustehankintaan muokattiin yhdessä toimialan kanssa GPP toolkit ohjeista Suomeen soveltuva kriteeristö. Vaatimuksista osa on lyhyesti esitettyinä alla. Nämä olivat tarjouspyynnössä ehdottomina vaatimuksina (nk. teknisissä eritelmissä).

Puun alkuperän vaatimuksia

- mm. että toimittajan on varmistuttava siitä, että raaka-aineet eivät tule metsistä, joilla on korkea biologinen ja/tai sosiaalinen arvo ja että vähintään 70 % puumateriaalista on tultava metsistä, joiden hoito on todistettu kestävän metsänhoidon periaatteiden ja toimien mukaisia
- Puupohjaisten levyjen formaldehydipitoisuuteen liittyviä vaatimuksia
- Kalusteiden formaldehydipitoisuudelle asetettiin raja-arvot, jotka eivät saa ylittyä (standardin EN 717-1 tai EN-120 mukaan määritettyinä)

Tekstiileihin liittyviä vaatimuksia

- Tekstiileihin ei saa lisätä halogenoituja palonestoaineita. Tekstiileihin ei saa lisätä atsoväriaineita, jotka voivat muodostaa syöpää aiheuttavia akryyliamiineja ja värejä, jotka on luokiteltu syöpää aiheuttaviksi.

Muovit

- Polyuretaanivaahdon vaahdotusaineena ei saa käyttää CFC:tä, HCFC:tä, HFC:tä tai metyleenikloridia (esim. vaahtomuovivalmistajan CertiPURsertifikaatti takaa vaatimustenmukaisuuden)

Pehmenteet

- Tuotteisiin ei ole aktiivisesti lisätä seuraavia ftalaaatteja: DEHP, DBP, BBP (viite direktiivi 2005/84/EY)
- Pintakäsittelyaineiden vaatimuksia (metalli ja puu)
- Pinnoitteet eivät saa sisältää aineita, jotka on luokiteltu direktiivi 1999/45/EC mukaan karsinogeenisiksi, haitallisiksi, mutageenisiksi, allergeenisiksi tai ympäristölle haitallisiksi (HUOM! Maininta: kuivunut maali- tai lakkakalvo)

Kierrätettävyys

- Yli 50 g:n muoviosien tulee olla merkittyjä standardin ISO 11469 tai vastaavan mukaisesti (HUOM Poikkeuksena osat jotka on teknisesti mahdoton merkitä tai merkintä on esteettisten perusteiden vuoksi hankalaa)

Liimat

- Huonekalun kokoamisessa käytettyjen liimojen VOC-pitoisuus ei saa ylittää 10paino-%. Liima ei saa olla merkitty kielletyillä R-lausekkeilla (direktiivi 1999/45/EC)

Kokemukset:

Kilpailutus sujui hyvin ja tarjouksissaan huonekalujen toimittajat pystyivät täyttämään tarjouspyynnössä asetetut ympäristövaatimukset. Tarjouksia tuli yhteensä kuudelta toimittajalta. Kilpailutuksen onnistumiseen vaikutti varmasti, että toimittajat olivat mukana kriteerien kehittämisessä jo valmisteluvaiheessa.

Uimastadionin ravintolatoimijan kilpailutus

Helsingin kaupungin liikuntavirasto kilpailutti keväällä 2015 Uimastadionin kesäkahvilaan kahvilanpitäjän ajaksi 1.5.2015 – 31.12.2018. Vuokralaisella tarjottiin lisäksi mahdollisuus kahden vuoden jatko-optioon.

Kahvila vuokrattiin seuraavien arviointiperusteiden mukaisesti:

- Hinta 60 %
- Aikaisempi kokemus kahvila-alalta 20 %
- Palvelukokonaisuus (mm. tuotteet, aukioloajat,
- kuvaus tiloissa harjoitettavasta liike- ja toimintatavasta) 20 %

Yrityksen tuli lisäksi toimittaa lyhyt kirjallinen ympäristösuunnitelma, joka sisältää toimenpiteet, joiden avulla yritys pyrkii huomioimaan ympäristönäkökohdat sopimuskauden aikana.

Suunnitelman tuli kattaa ainakin seuraavia näkökohtia:

- jätteiden lajittelu ja jätemäärän vähentäminen
- tuotteissa ja menu suunnittelussa kasvisruokavaihtoehtojen huomioiminen, sesonki-, luomu- ja reilun kaupan tuotteiden käyttö
- henkilökunnan ympäristöosaaminen
- Ympäristösuunnitelma sisältyy palvelukokonaisuuden pisteytykseen.

Kokemukset:

Kilpailutus onnistui hyvin, eikä ympäristökriteerien lisääminen vaatinut juuri lisätyötä tarjouspyyntövaiheessa. Myöskään kahvilayrittäjiltä ei tullut ennen tarjouksen asettamista kysymyksiä ympäristösuunnitelmasta. Vaikutti myös siltä ettei ympäristösuunnitelma vaikuttanut esim. tarjousten määrään.

Isompi haaste oli ympäristösuunnitelmien sisällöllisessä vertailussa ja arvioinnissa. Kun varsinaista pisteytystä ympäristösuunnitelman sisällöstä ei ollut, niin arviointi jäi aikalailta hankkijan asiantuntijan varaan. Vähintäänkin pitäisi tulevaisuudessa kehittää pisteytystaulukon vertailun tueksi. Vielä laajempaan jatkokehityksenä hankkijan toiveena olisi ympäristösuunnitelman kehittäminen yksityiskohtaisemmaksi, jossa tarjoaja rastittaa millä tavalla palvelu täyttää tiettyjä ennalta asetettuja ympäristökriteerejä. Tämä helpottaisi tarjoiluiden vertailua ja antaisi hankkijalle vielä vahvemman sitoumuksen siitä millä toimilla palveluntarjoaja ottaa ympäristöasiat huomioon.

Tulevaisuudessa voisi myös antaa kilpailutuksessa enemmän painoarvoa palvelukokonaisuudelle, joka sisältää myös ympäristösuunnitelman. Nyt painoarvo oli vain 20 % ja tämä käytännössä edelleen mahdollistaisi pelkällä hinnalla kilpailun palvelukokonaisuus ja laatu ei pääse painottumaan toivotulla tavalla.

7.8 Siivous- ja kiinteistöhuoltopalvelut

Siivous- ja kiinteistöhuollon palveluiden kilpailutuksessa voidaan erityisesti vaikuttaa kemikaalien käyttöön, energiatehokkuuteen, vedensäästöön ja lajitteluun.

Esimerkkikriteerit

- Ympäristöystävällisten siivousaineiden ja tuotteiden käyttö
 - Vettä säästävien siivoustekniikoiden käyttö
 - Todennus henkilökunnan ympäristöosaamisesta (esim. koulutus)
 - Energiatehokkuus ja ympäristöosaaminen kiinteistöhuollosta (esim. koulutus)
 - Ympäristöjärjestelmä tai kriteerit täyttävä toiminta palvelun tuottajalta
 - Kiinteistöhuollossa energiatehokkuuden jatkuva tarkkailu ja raportointi (lämpövuodot, vesivuodot, turha valaistus)
- Tuotteen valmistusmateriaalit on selkeästi merkittävä tuotteisiin
 - Sellaisten atsovärien, joista vapautuu aromaattisia amiineja, käyttö on kielletty tuotteen värjäyksessä.
 - Formaldehydin määrä lopputuotteessa ei saa ylittää:
 - Ihoa vasten käytettävissä tekstiileissä: 75 ppm
 - muissa tekstiileissä: 300 ppm
 - Värien vesipesunkeston on oltava vähintään tasolla 3–4 värinmuutoksen osalta ja vähintään tasolla 3–4 värjäävyyden osalta.
 - Toimittajalla on oltava käytössään toimintatapoja sen varmistamiseksi, että sopimuskauden aikana toimitettavat tuotteet on valmistettu työntekijöiden perusoikeuksia kunnioittaen koko toimitusketjussa.
 - Jos kansallisissa ja kansainvälisissä määräyksissä on eroa, noudatetaan määräyksistä tiukempaa.
 - Hankintayksiköllä on oikeus sopimuskauden aikana tarkastaa ja valvoa toimittajan sosiaalisten vaatimusten noudattamista sekä raportoida tuloksista.

7.9 Työvaatteet ja tekstiilit

Työvaatteisiin ja tekstiileihin liittyvät kriteerit kohdistuvat etenkin materiaaleihin, kestävyYTEEN, kemikaalien käyttöön ja sosiaalisiin kriteereihin.

Esimerkkikriteerejä

- Tekstiilissä käytettävästä puuvillasta tai muista kasvipärisistä luonnonkuituista x paino-% tulee olla luonnonmukaisesti viljeltyä
- Kierrätyskuitujen osuus x paino %

Lisätietoa tekstiilien hankintakriteereistä löydät Motivan hankintapalvelun sivuilta <http://www.motivan-hankintapalvelu.fi/tietopankki/tekstiilit/ymparistokriteerit.html>

Staran paidat ja asusteet työkäyttöön 2013

Hankintaan kuului Ce-turvapaita sekä erilaisia muita työkäyttöön tarkoitettuja neulos- ja kangaspaitoja ja asuja. Tekstiilit hankitaan rakentamispalveluiden (Stara) käyttöön.

Hankinnassa käytettiin sosiaalisia vaatimuksia, viittaamalla kansainvälisen työjärjestön ja YK:n yleissopimukseen työelämästä ja lapsen oikeuksista.

Vaatimukset, jos toimitus Euroopan ulkopuolelta riskimaista:

1) Toimittaja ja alihankkija (tai muu tuotteiden valmistaja) ovat huolehtineet seuraavien määräysten noudattamisesta: keskeisimmät ILO:n yleissopimukset 87/1948, 98/1949, 29/1930, 105/1957, 138/1973, 182/1999, 100/1951 ja 111/1958 (lisätietoja Internetistä kohdasta <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2358>), YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 32 artikla, valmistusmaan työsuojelulainsäädäntö, valmistusmaan voimassa oleva työlainsäädäntö, mukaan lukien vähimmäispalkkaa ja sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö.

2) Tarjoajan on liitettävä tarjoukseensa selvitys: kansainvälisen standardin mukainen sertifikaatti (esim. Reilu kauppa, Rainforest Alliance, SA 8000) tai ulkopuolisen riippumattoman osapuolen suorittama tarkastus tai muu asiakirja, joka vahvistaa vaatimustenmukaisuuden.

7.10 Urheilu- ja retkeilyvälineet

Urheilu ja retkeilyvälineissä tärkeitä näkökohtia on huomioida materiaalivalinnat ja tuotteiden kestävyys.

Esimerkkikriteerit

- Tuotteen mukana on toimitettava suomenkieliset huolto- ja hoito-ohjeet.
- Tarjoajan on taattava tuotteen varaosien saatavuus vähintään x vuoden ajan.
- Tuotteen takuuasiakirjoissa tai muissa teknisissä asiakirjoissa on esitettävä tuotteen käyttöä, kunnossapitoa ja hävittämistä koskevat suositukset.
- Tuotteen materiaali- ja valmistevirhetakuun on oltava voimassa vähintään x vuoden ajan.
- Valmistajan on osoitettava, että tuote voidaan purkaa korjauksia ja kuluneiden osien korvaamista varten, vanhojen tai vanhentuneiden osien vaihtoa varten tai tuotteen osien ja materiaalien kierrättämistä varten.

Urheilutekstiileissä tarjoajien on ilmoitettava painoprosentteina, kuinka suuri osuus tekstiileissä käytettyä puuvillasta tai muista luonnonkuiduista on tuotettu luonnonmukaisesti tai kierrätettyä kuidusta

7.11 Koulutus ja viestintäpalvelut

Kaupunki hankkii monia erilaisia koulutus- ja viestinnän palveluita, esimerkiksi oppisopimuskoulutusta, leiri- ja kurssitoimintaa, henkilökunnan koulutusta, mainostoimisto- ja painopalveluita.

Esimerkkikriteerit

- Tarjoajan on sitouduttava noudattamaan Helsingin kaupungin koulujen ja oppilaitosten yhteisiä kestävä kehityksen periaatteita. Tarjoajien on tutustuttava Helsingin kaupungin Opetusviraston laatimaan Kestävän kehityksen ohjelmamalliin ja noudatettava tarjottavan opetuspalvelun toteuttamisessa siinä määriteltyjä toimintaohjeita mahdollisuuksien mukaan
- Edellytetään sekä Helsingin kaupungin kouluissa ja oppilaitoksissa toimivilta että omissa tiloissaan opetuspalveluja tarjoavilta energiatehokkaita toimintatapoja ja energiansäästöä sekä mahdollisesti uusiutuvan energian käyttöä.
- Edellytetään sekä Helsingin kaupungin kouluissa ja oppilaitoksissa toimivilta että omissa tiloissaan opetuspalveluja tarjoavilta tehokasta ja säästeliästä materiaalien käyttöä sekä jätteiden lajittelua toimipaikan tarjoamien mahdollisuuksien mukaisesti.

Kuvasuunnittelu- ja Agentuuri Keksi

- Mainostoimistolta edellytetään materiaalia säästävää suunnittelua, esimerkiksi painottamalla sähköistä markkinointia, painotuotteissa hävikkiä vähentävällä suunnittelulla, materiaalien pitkäikäisyydellä ja monikäyttöisyydellä sekä uusiomateriaalien käytöllä ja materiaalien kierrätettävyydellä.
- Painotaloilta vaaditaan kolmannen osapuolen auditoimaa ympäristöjärjestelmää
- Painopapereissa vaaditaan, että paperilla on EU:n ympäristömerkki, Joutsenmerkki tai paperi muuten täyttää kriteerien vaatimukset

Hankintakeskuksen painopalveluiden kilpailutus

Hankintakeskus on jo useana vuotena käyttänyt painopalveluiden kilpailutuksessa ympäristökriteerejä. Viimeisin kilpailutus on vuosikertomusten ja raporttien painatuspalvelu 2015. Ympäristövaatimuksina esitetään, että palvelun tarjoajalla on palvelun tuottamista varten ympäristönhallintajärjestelmä. Mikäli tarjoajalla on valmiiksi ISO 14001 sertifikaatti, joutsenmerkki tms. on tämä nähty riittäväksi näytöksi ympäristöjärjestelmästä ja tarjoajalta ei ole vaadittu tarkempaa selvitystä järjestelmästä

1) painatuspalvelun soveltuvuusvaatimukset (tarjoajan tekniseen suorituskykyyn ja ammatilliseen pätevyyteen liittyviä vaatimuksia)

Ympäristövaatimukset

Tarjoajalla tulee olla käytössään painotyön tekemistä varten ympäristöjärjestelmä, joka on ulkopuolisen auditoima (esim. ISO 14001, Pohjoismainen ympäristömerkki, EU:n ympäristömerkki tai vastaava).

Tarjoajan tulee ladata tarjoukseensa selvitys ympäristöjärjestelmästä, jota painotyön tuottamisessa noudatetaan. Selvityksen tulee sisältää kuvaus järjestelmästä sekä ulkopuolisen tekemän auditoinnin ajankohta ja suorittaja. Jos tarjoajalla on jokin yllä mainituista ympäristöjärjestelmistä, selvitykseksi riittää kuitenkin kopio myöntämistodistuksesta. Lisäksi voidaan tapauskohtaisesti harkita, painotyössä käy-

tettyihin materiaaleihin liittyviä vaatimuksia. Muista selvittää kulloisenkin painotyön osalta mitä voi ja mitä kannattaa vaatia.

2) Käytettävien paperimateriaalien osalta

2 a) Paperin valmistajalla on käytössään puun alkuperäketjun hallinnan menetelmät, jotka täyttävät Pohjoismaisen ympäristömerkin paperituotteiden kriteerit K7 1 (Perusmoduuli v 2.1., Kuitumateriaalit).

2 b) Paperin valmistukseen käytettävää massaa ei valkaista kloorikaasulla.

Todentaminen

Alkuperäketjun hallinnan sertifikaatit puukuidulle, joille myönnetty PEFC tai FSC. Tyyppin I ympäristömerkki (esim. Pohjoismainen ympäristömerkki tai EU ympäristömerkki) tai muu selvitys.

Kokemukset

Kilpailutukset on sujuneet hyvin ja vaatimukset täytettäviä palvelun tarjoajia on useita. Yleensä vaatimusten täyttämisen toteaminen on ollut helppoa, mutta auditoinnin laadun ja pätevyyden varmistamisessa on jatkossa kehitettävää, esim. mitkä ovat vaatimukset ulkoisille auditioijille.

Helsingissä kestävien hankintojen edistämisestä ja tämän oppaan sisällöstä vastaavat:

- Hankintakeskus, ympäristöasiantuntija Perttu Pohjonen
- Ympäristökeskus, ympäristösuunnittelija Mia Malin
- hankintojen ympäristöryhmä

Kuvat: Helsingin kaupungin aineistopankki

2015